

írtam is hozzá egy szerkesztői passierscheint, melyben elmondtam, hogy e versnek most már historiai bece van; azért közöljük, hogy megmutassuk, milyen desperatus volt a hangulat *akkor*, s milyen más reményteljes *most* stb. Mindenképen más térre akartam vonni a cenzorok figyelmét — de biz az én jó igyekezetem hatalmas csütörtököt mondott. Lefoglalták, kitörülték. S most újra itt hever fiókomban. Sőt most a H. szedői is megakadtak, kik újabb verseidet szedvén, tegnap a *Gólyának* kérték a kéziratát. Nem tudom, boldogúlnak-e vele. Lehet, hogy azalatt nagyot változnak a dolgok s meglehet, hogy nem sokára már valami Vas Gereben áll be a cenzori hivatalba Worafkának. Akkor azután — más világ lesz!

A többit pedig olvasd a hirlapokból. Reám pedig ne haragudjál, hanem — írj, tégy, csatázz — híven — büszkén — szabadon.

És szeresd felebarátodat

P. A.-et.

Közli: DR. WALLENTÍNYI DEZSÓNÉ.

BOLYAI FARKAS SZÉKFOGLALÓ BESZÉDE.

Bolyai Farkast a marosvásárhelyi ref. collegium elüljárósága Csernátoni Vajda Sándor halála után 1804. január 22-én főconsistoriális decretummal meghívta a matematikai és fizikai tanszékre. A decretum szavai szerint: »— ezen vásárhelyi reformatum Collegiumban a mathesist, physikát és chémiát tanító, mostan pedig vacantiában levő professori hivatalra Bolyai Farkas resolvaltattott. Ezennel — így szól a meghívó levél — azon hivatal elfogadására és ezután leendő folytatása végett az Úr hivatalosan és örömmel meg is hivatik, addig is pedig ezen levél vételével ne késsék az úr bizonyos dolgokról való beszélgetés végett ide Marosvásárhelyre eljönni.« Bolyai a meghívást el is fogadta és 1804. május 4-én tartotta szokásos tanári székfoglaló beszédét. Ennek a nevezetes székfoglaló beszédnek nyoma veszett, s a legutóbbi időig Bolyai elkallódott iratai között emlegették. (L. Koncz József lelkiismeretes pontossággal összeállított Bolyai életrajzában, A marosvásárhelyi ref. collegium története, 300. lap.) E sorok írójának sikerült a beszéd kéziratát az Erdélyi Nyelvmívelő Társaságnak a kolozsvári lyceumban őrzött iratai között megtalálni, a hova Aranka György, a Társaság titkára és Bolyai jó barátja juttatta. A kéziraton Aranka György sajátkezű külső jegyzete olvasható: »*Bolyai Farkas beszéde 1804.*«

Az érdekes beszédet, a mely Bolyai gondolkodására és felfogására éles világosságot vet, egész terjedelmében betűhíven közlöm:

Mlgs. R. Sz. B. Groff Ur! Tekintetes Curator Urak! Nemes Kollegyum! Im egy ujj szolgál: szent légyen hozzátok való kötelességem. Igasságot jövők tanítani, Isten áld meg a' kezdetet. Te a' ki a' dörgések felett laksz tündökölly szakadozott fellegeid közt, e' homályos ösvényre, hogy mondhassam ama napon: Elvégeztem.

Igassághódító mennyei szép! boldog a' ki hervadhatatlan kellemességed meg ihletett, égi szerelmed' édességével él az akkor is, mikor e halandó agyagat a' kín öszve-rázza, de miért rejtez el-el az emberek elől alig jelensz meg 's azomban eltűnsz, a' mi szomorú horizontunkból, magasabb Sphaerakba ragyog, ez az Isteni fény, hozzánk tsak némej halavány sugára hat. Ezen gyérge sugár' kerületét akarom most (a menyinyiben a' rövidség 's kitsiny tehetségem engedik) meg mutatni, 's azt a nehéz ösvényt melyet ennek félelmes szürkületébe, kell felkeresnünk, hogy azon magas Sphaerakba ki jussunk.

Szerentsétlen az, az el tévelyedett tudós, a' ki fáradtan visszátért, 's kétségben így szoll. — Szomjuhoztam az igasságot, kerestem annak mindenütt világosság forrását, 's kellemetes folyamatját, hogy az én lelkeket az halhatatlanság italával, megörvendeztetném, és imé semmit sem találtam, minden tsak egy ellenkező darabokból, öszve koholt, kedvetlen mese. Ez a' fagyos kételkedés, a' léleknek magával öszve háborodott organizációja, a' midőn, hogy igasság nincs, azt igaznak, a' gondolkozás törvényen hozza-ki, egyebet a' mi ugyanazon éppen úgy foly megtagadván.

Az ítélet' törvényét 's valami a' szerint a' léleknek utolsó axiomáiból foly, tagadni contradictio nélkül nem lehet, okos kétség tsak a' repraesentatióban eléforduló objectumra nézve lehet.

A repraesentatioink két félek, vagy töllünk függők (az az mellyeket az akarat teremt) vagy nem függők.

A' mi a' nem függőket illeti a' szorosan úgy nevezett philosophia tárgya meg-vizsgálni, hogy vallyon az axiomából »Én cselekvő gondolkozó valóság vagyok, 's több utolsó axiomákból, nam foly é, hogy a cselekvés tárgyának, egy töllem nem függő 's talán éppen ezt a világot szükségszerűen kellyen gondolnam; vagy lenni kell valaminek minden repraesentation kívül is, és mi az, vagy nem tudhatyuk 's meg elégszünk tudni miként vagyon a' repraesentatióban«.

A' töllünk nem függő 's nézésünk pontyából már meg adott világnak mechanismussát annak rugóját, forgását 's darabjainak öszve-függését keresi a' physica, a' mennyiben néhány esetből itéll mindenikre (ab inductione incompleta.)

Más határba tartoznak azon esméretek, a' mellyek valamely feltettekből az ítélet törvényei szerint tőkélletesen folynak, mint a spatium meg adatik a Geometriának (a' nélkül, hogy kérdené, van é a repraesentation kívül) a' léleknek leg belsőbb szentek' szentéből ki folytattya az ítélet törvénye szerént lántz-szemeit, bé a véghetetlenbe.

A' második neme a repraesentatioknak a' töllünk függők, a' moral az a' tudomány, melly ezeknek törvényt szab, nézve ama felséges képet, melly ékesíti kebelünket, azt az égő pontot, mellybe a világ tükréből az Istenség' sugarai öszve gyűlnek, mihelyt erre tekintünk, el ragad menyinyei szépsége, valamint minden tett az ő nehézsége pontyára igyekezik, szintugy minden gondoló valóság, a' minden gondoló valóságok' közép pontyához az Istenhez igyekezik 's a' mikor távozunk tsak úgy vagyunk mint az eltaszított kő, melly a' természete szerint, a' föld' centrumára

esnék, ha semmi sem akadályoztatná, — ez fundamentum vonása a' gondolkodó valóságnak, úgy hogy ha az egész világunk csak álom volna is, azon törvény éppen úgy parantsolna, és annak engedelmeskedni akkor is szükségesképpen törekednénk, most is bé töltyük, a' mennyire az ellenkező erőket, meg győzhettyük, és ebben áll a' nagysága, szabadsága az embernek, hogy tulajdon eredeti tendenciája, ezen törvénynek mindenek felett engedelmeskedni.

Igy a' léleknek utolsó ítélletei, az akár mely megadattakból az ítélet törvénye szerint, folyó esméretek' keresése és a' töllünk függőknek az erkölcsi Törvény szerint, való igazgatása nem elég szélles mező é az embereknek. Nem de nem kimeríthetetlen forrása van é ezekbe az igazságnak, s' materiaja activitasunknak? Miért igyekezzük által hágni, határunkat el-hagyo inainkat. — Magad hitt ember, végezd el, azt a' mi előtted van, osztán parancsoly a' határ-kónél az Ur ellen ha túl nem botsát, el pazéroljuk azt a' drága napját ha az ut felén tévelygünk mig haladni kellene.

De oh' mely bajos, ezt az el-takart ösvényt eltanálni, mely sokszor elbotlunk, hánszor el-fáraszt ez a' nehéz föld, a' mellyet a' többihez kell hordanunk, ez a' tűzes etset mellyel a' virtus felséges Ideályát kéiprállyuk ki alszik a' fájdalom könyiben mindenkor szenvedni, az ember' sorsa. Bánat lakik az' halandók' házaiba, a' kunyhó repedt falán hallik ki a' nyögés, a' kastély tornyai közt, el rejtezik a' mosolygó bibor alá, a' titkon szorongató keserűség, a' szalma 's a' réz fedelek a' fejedelmi pompás oszlopok, 's a' hervadó sövény, mindenikbe a' sötét bú táborozik, tsak a' gazdag a' maga halattját czifrábban felgyöngyözi — A csillag alatt a' sziv háborusobban vér, mint a' köz ruha alatt, 's mig az ország utolsója a' kőven tsendesen alszik, az arany pálcza a' tartomány' terheivel legörbülve reszket; mikor a' villámló felhők felibe gyűlőkezve menydörögnek — sirással köszönünk bé kességes túrés oskolájába, 's vonagalva butszunk ki. A gyermek sirás egy harmat csepp melly alig szárad fel, az égető Dél alatt fel forrott vér, ki rohan az ő partjain az egymás ellen lázzatt indulatok, mint valamely birkozó oroslányok egymást öszve szaggattyák, 's a' kedvetlen öreg elé tántorodik hullatni a' komor hulladékokra, túnya könyeit mig maga is utánna hull, és imé! a' templom mellyet mihellyt el készült a' fellegek' nyila talált, minekutánna széllyel lobogott, a' hamvain kialutt — ím az a' siró csepp, melly az ég' nagy machinájának egyik kerekén (a' földön) az idő sebes folyamattjától fel ragattatván, minekutánna néhányszor véle megfordult oda vissza hullott — már elhallgatott, 's mintegy kellemetes gyöngy úgy tündöklök az örökké valóság folyásában 's mutatja az Istenség' képit, más napoknak, más csillagoknak — de addig addig sirunk, mig ezen a' fellegek völgyén keresztül hatunk, — a' létel örömcsepje szüntelen forr ki a' világosság kutfejből 's a' sok egekkel gazdag örökké valóságon mihelyt ebbe, a' menydörgések atmosphaerájába bé érkezik meg rivallik 's mind addig nyög mig által mégyen, ha égi uttyából kitérityük fel-szedi a' földnek szemettyét, 's ez a' meleg por eliszsza — de kitsoda az, ezt az Isteni szikrát pokoli tüzzel öszve ne fertéztette volna.

Mi magunk törjük el a' békesség szent tükrét, 's azután sirattyuk. — Mindnyájan azon egy nyögő bus anyának a' fájdalomnak gyermekei vagyunk.

Balगतag kevély! miért nem esméred meg határaidat, egy por szemem akarod megállítani a' boldogság tornyait melyet egy lehellet a' sirod halmára fujjon. (Boldog csak az a' kinek élete az Istenség remekének e nagy szépnék, világ az örök planum szerint folytatott vonása.) Tudós vagy? mi tart csak egy syshemat, a' mely nem takarja szégyenlve szemémit —, virtuosos vagy — az az ma anyali tüzzel égsz a' virtus szerelmitől 's lángolva kívánod, hogy ebből a' napból fojjon ki életed. — Kristály kutfő! mely sokféle zavaros vizek fognak a te folyamatodba szakadni, mely erőtelen fundamentuma esztendőknek egy szárnyas pillantat, vagyan é csak egy oly tiszta cselekedetünk, a' melyet ha közel nézünk meg ne találjuk rajta azt a' sárt, melyet viselünk. Melyik bölcs az, a' kinek nincs, hogy miért szégyenlye magát, utálya és meg vesse? Ki az a' ki sokszor nem érte rajta szívét, mikor gyalázatos kívánságot forralna? A' kevély, igenis, a' kevély, a' ki a' mely nap az égbe álmodta magát, sokszor a' baromhoz leesett. Mérjük meg a' mi kerületünk sugárát (igy szól a' Genevai bölcs) 's maradjunk annak közép pontjában, mint a bogár az ő hálójának közöpette, igy magunkkal, igy a teremtéssel meg eggyezünk. Panasználé a rósafa, hogy nem olyan magass mint a libanus cedrusa? Figyelmezzünk a természet vezető szavára keressük az igasságot a' mi kerületünkbe 's virágokkal, gyümölcsele gazdagon térünk vissza; tanuljuk ki azokat az ellenségeket, melyek az erkölcsi valóságot ostromolyák 's erősítsük meg magunkat ellenek, vizsgáljuk szorgalmatosan a' virtus' Idealyát. »Igyekezze meg-egyezni azzal,« e' leszsz a' mi szívünknek monárhájá, a' mely előtt az egész serge a' féregi kívánságoknak megszegyenül; légyen az olyan mint a' nap az égen, melynek fel jövetelére az éjjeli állatok el búnak, mikor a' fatum villámló fegyvere talál, sebeinket az idő balsanos folya-nattyába mosogassuk —, a' reménység csillagát elborító felleg menydörgeit halgassuk csendesesen, gyuljon meg a' menyei bátorság' tüze mej-jünkben, csak egy scena ez — egy tagja az el-végezhetetlen sornak, — a koporsó az ajtaja, az igasság templomának, csak a gyönyörűség poharából részegen a szerencse öléből nézzük a halált irtózatossnak a' józan léleknek, egy béke, egy ábrázata öreg a' ki a' zévatar közül, a' maga csendes remete kunyhójába hív érezni, mint repedeznek le ezek a' szorító lánczak melyekben annyit nyögünk 's már az utolsó jajt fizetve, e' tömlőcz ketté törő vas kapuján kinézni, a' magasan világló tronusra, melyből a fátyolát fel-fedett igasság le nyujtotta mennyei karjait. Áldott légyen az örökké való, a' ki minket a' sira-sok közül ki viszen, a' hól nem lesz többé a' fájdalomnak fúlánkja 's el tűnnek homályaink, mint a' köd a' fel-jövő reggelre. — Ott a' mindenható tronusa alatt a' Temérdek Napok miriassai halaványan égnék, mint valami gyertyák nappal, ott vagynak azok a' magoss sphaerak, a' melyekbe az ember el-jút ha ezen sáros föld ködéibe el nem tévely-lyedik. — Ti a' kik azon munkáldotok hogy az emberi nem, ezen a'

féltelmes ösvényen oda ki-vezetessék, a' kik a lámpást tartjátok — a' kik az ólajat töltitek, a' világosság Istene áldjon meg.

Mgs R. Sz. B. Groff Ur egyik nap-sugára ama Mgs Nemnek, melly hazánk századja fénye, világoly, melegits, és mi öntözzünk, hogy nevedekjenek e' nemes csemeték kellemetesen. Mlgs Fő Curator Tektes V. Curator Urak! Szent czélatokra, ha férj-fiuai erővel dolgozhatom, meg lészek jútalmaztatva — igyekezni fogok, a' mennyiben gyengeségem engedi gratziatokat, Néktek pedig Tanított Társaim barátságokat meg érdemleni. —

Hozzátok fordulok Kedves Tanítványim! — elhaladtatok már a' partról a zivataros tenger közöpe felé — távolról menydörögve rohanak a' szélvészkek, fogjátok meg a' kormánt, szüntelen vigyázatok, ne hogy az álmatlan ellenség meg lessen. — Jaj akkor — tsak egy csepp vérről több, le veri a lelket az ő tronussáról, 's im az ember barommá lett, fel gyujtja a virtus templomát, 's vigadva melegedik nálla. Foglalya el kiki erejére, 's czéljára nézve, 's tarcsa épen lelkét, semmi rést nem hagyván mellyen az hijában való gondok, 's tiltott kívánságok, be lopván magokat, meg háborítsák a' belső csendességet, 's azt a rendet a' mellyen mi sokáig munkálkodtunk egy pillantat alatt felzavarják. — A' gyönyörüséget úgy nézzük mint a' lételünk őrző angyalát, de a' ki védelmező fegyverét ellentünk fordította, 's azonnal öldöklő angyallá válik mihejt mennyei vezérlésének nem engedünk. — Ez (az igazság el-csábitója) az honnan nem vélnők béragad sebess lángokkal keringő örvényébe, messze kiterjedő karikáival, mosolygó fényének hamva O! mely méltatlan s keserves teremője a' nemes Isteni szikráknak. Itt az az utállatos pusztulás mej felett még a Mlgs Nap elhalad, eltakarja tündöklő ábrázattját a' kettőségbe esés, 's az éjtszakának ijedelmei mulatnak itt. — Kietlen szél, sok millió sirhalmok között; mérges állatok párosodnak, a' senyvedt halottak bűdös seppedékeiben, a' száraz ciprus fák odvaiból Bagjok huhognak a' zugó setétbe, 's ezer vonaglás hallatik, megszűnés nélkül mindenfelől. A' mennyi jaj 's kín van az egész teremtésben itt mind egyszeribe ordított, a világ oszlopai reszketnek, az irtózatot disharmóniára 's a' komor ég könnyei fagyosan hulnak; a halál innepé tartatik itt, ez a' századokat le ontott oriás itt a fellegekig emelt csontrakáson kevélyen ül 's a' teli öröm' poharát hajtva tsufolya a' teremő hetedik napján. — Poklok tapsolnak, az örvendező Angyalok éneke félbe szakad a véghetetlen üregben dörög, 's az örökké való lehajolt Királyi pálczával így szól, Bánom, hogy az embert teremtettem.

Vajha az én beszédim gyökereznének bé a' ti sziveitekbe, esmérnétek meg, ezt a szép és rettenetes Amitot ezt a' csalárd Delilát, mellynek ölében Sámson, elvesztette a maga erejét. Könnyebb ezer ágyu dörgések közt meg maradni, mint ennek elolvasztó mosollygásai előtt.

Gyönyörűség! gyönyörűség! rettenetes szépség, ígéző nézésed a' menyország szentek' szentitől le von a' pokol tüzeire, honnan van égő Serafi áll-orczád? hajnali lehelleted meg-könnyitti a tunya testet 's felragad a' tündér világba, a' hol a csillagokon mint valami arany por szemeken tapadunk.

De vallyon lehet é e' szencséget illetni? olyan épek Tagjai? a' milyen hódítók? Nem lehet é, egy a' pokol tüzes gözeiből összeállott csábitó káprázolat, talám kárhozat? Tüz-e hevitti csontjait 's hamúvá égeti velőit? O! így van. A legvirágzóbb paraditsomon viszen keresztül, egy elégett pusztára, ott egy rémittő csudává változik, v. magához szorítva tart, míg minden veleinket ki-iszszá; akkor mohos sorvadt fogakkal, fagyosan nevet 's kietlenül dörgő ordittások közt bé süllyed' a' pokol fenekére. — Az idő jelen van, imádkozatok — Atyám ne vigy a' kísértetbe.

Elmondám.

Közli: DR. PERÉNYI JÓZSEF.

BOLYAI FARKAS AKADEMIAI TERVEZETE.

Aranka György *Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társasága* 1801. június 17-én tartotta utolsó ülését. Ez időtől kezdve a társaság tagjai többé nem jöttek össze hivatalosan, de a társaság szükségét többen érezték, míg végre Döbrentei Gábor 1818-ban újból életre akarta kelteni. Sajnos, minden törekvése hiábavaló volt, és 1820-ban (júl. 7-én) a 7970. 1820. számú főkörmányszéki rendelet a társaság mindennemű működését eltiltotta.

A lelkes Aranka György azonban, a kinek kezdeményezésére a rövidéletű erdélyi tudós társaság megalakult, nem nyugodott. Néhány buzgó hívével folytonosan fáradozott a nemzeti művelődés előmozdításán. Már 1806. február 26-án Marosvásárhelyen Aranka folytonos izgatására összejött néhány érdeklődő hazafi és ekkor vetették fel egy alakítandó tudós társaság eszméjét. Az alakuló gyűlés idejéül ugyanezen év márczius 5-ikét tűzték ki. Ezen a gyűlésen Zeyk Dániel, gr. Teleki József, Cserei Miklós, Borosnyai János, Köteles Sámuel, Marosi Mihály és Bolyai Farkas adták be részint teljesen kidolgozott, részint pedig csak körvonalozott tervezeiteket, a melyekben a létesítendő tudós társaság szervezetét, munkakörét, célját stb. jelölték ki.

Ezek közül a tervezetek közül a kolozsvári róm. kath. lyceum könyvtárában megtalálható Bolyai Farkasnak eddig még nem ismertetett kézírata. E nevezetes kézirat csak rövid vázlat, de mint ilyen is figyelmet érdemlő. Bolyai szerint a megalakítandó tudós társaság célja: »Hazánk-nak volt, jelenvaló s leendő voltát megismerni.« A Bolyai Farkas gondolkodását különösen jellemző tervezet szószerinti szövege a következő:

Problema: Hazánk-nak volt, jelenvaló s leendő voltát (a mennyibe tárgyunk lehet) megismerni.

A. földleirási tekintetbe

a. mind karimájának mind hegyei és vizei folyamatjának formájára nézve,

b. mennyiségére

c. földleirási szélére (melly = polusi magasságához) s hofzára nézve,

d. a nehézség erejére nézve (pendulum) — s a többi,

B. természeti tekintetben

α. mibe s miért különbözik az egyenlő szélességű helyzettől.

β. földjei s termései mik s millyenek physikai vizsgálás szerint.

γ. az időjárásra nézve.

C. Politizai tekintetbe

a. mekkora népe.

b. millyen lelki s testi minéműségű tehetségű.

c. a ki a műveltségnek mellyik gráditsán áll, s miért nem fellyebb vagy alább?

D. Utazás leírás tekintetbe; mellyek azok, a mik nem közönségesek s különösen magokhoz vonják az utazó figyelmetességit.

Resolutio. Szükséges

1. Vagy magában tehetős vagy segítettett legalább 3 férjfiakból álló társaságnak Erdélyt megutazni, a kik közül egyik a természet történetében, másik a Politziában, harmadik a Mathesisben s Physicában jártas legyen.

2. a mellyeket helybe véghez vihetni azt egy jól rendelt társaság tellyesíthetné rész szerint a tereh megoszlásáért, rész szerint hogy a melly dolog tapasztalásokat kíván, többnek megeggyezése azokat kevésbé tsalhatókká tégye. p. o. a Baroscopium, thermoscopium, hygroskopium s az időjárásokat sűrűn vizsgálni s feljegyezni többeknek el kellene kezdeni s századokon által folytatni.

Ezen Társaságnak fennállítására *Hypothesis Pénz* (u. n. lélek, a melly a fázékony tagokat elevenítse).

Jegyzések. α. tagok inkább találatnak; nagyakat nem lehet álmodnunk. (Inmortalia ne speres monet annus et alium quae rapit hora diem.) Kítsi a kutfő, mikor a Ganges árkaire szükség, nőtön nőhet, maga tsinál árkat magának, s még valaha a fényes népek tengereibe szakadhat.

β. időre szabott munkák ne legyenek (tsak a tsizmadia ura kaptájának, a genius mint egy szermémes szűz darabas az erőszakhoz. Ha lesznek munkák, beadatván azok esmeretlen formában, ha a Társaság méltónak ítéli nem a Lipsiai tsemert okozó kertbe, a hol a sok burján az egynehány virágot előli, hanem a halhatatlanságra, a hypothesisbeli Cassából nyomtattassanak ki. Értem pedig nemtsak az ezután lehető, hanem a netalán a régiség mohára kárhoztatott ki tudja hoi heverhető nemzeti munkákat.

γ. Az elrendelése ezen társaságnak még nem késő; meg kell azt a pénznek előzni. (Bonaparté sem vér Ármádia nélkül. Könnyű ha pénz van s matéria építeni; az üveg megkapja az ablakba helyit, roffz volna azt a fundamentomba való kövel megtserélni.) Verba provisam rem non invita sequuntur.

Bolyai tervét az említettekkel együtt beható tárgyalás alá vették, és Aranka György nagy buzgósággal fogott a szervezés munkájához, sőt egybeállította a társaság tagjainak névjegyzékét is, mely szintén megvan

az említett kéziratok között. Az 1806. március 5-én tartott gyűlés jegyzőkönyvének tanúsága szerint a következő határozatokat hozták:

1. Hogy a Tudós Társaságnak Tárda legyen Nms. Magyar Országának és Erdélynek Esmérete, legelsőbben pedig Erdélynek esmérete és ahhoz képest az Industriának előmozdíthatása,

2. Ezen Gyűlés még nem lévén Organizálva és Protocolluma nem vitethetvén egy Comiffio rendeltetik, mely a közelebbi gyűlésre ennek a gyűlésnek Protocollumát rendiben szedje és

3. A beadott Munkákban felvett vélekedéseket is fontolóra vévén a Tudós Társaságnak organizatiójáról terjeszzen a Társaság eleiben egy Vélekedést, amely Comissióban kirendeltetnek: Aranka György, Gr. Teleki József, Cserei Farkas, Zeyk Dániel, Köteles Sámuel.

A társaság azonban nem tudott megalakulni, s így Aranka György és társainak minden nemes igyekezete hajtótörést szenvedett.

Közli: DR. PERÉNYI JÓZSEF.

LEVELEK ADORJÁN BOLDIZSÁR LEVELESLÁDJÁBÓL.

Az Athenacum s korának egyik kedvelt költője és elbeszélője, Adorján Boldizsár, szeretetreméltó egyéniségével mint ember is igen népszerű volt a pesti írói körökben, s bár 1846-ban nőül vévén Lemouton Emilia írónőt (Shakespeare magyar fordítóját), visszavonult gömörmezei birtokára, Gortvakisfaludra, s költői munkásságával fölhagyott, összekötéseit az íróvilággal fönntartotta. Mint régebben, mikor szintén sokat tartózkodott birtokán, ezután is levelezett velük, s azok őt megmeglátogatták. Legszebb emléke Petőfi látogatása volt, ki 1845-ben több napot töltött nála. Barátaiktól vett levelei fönntmaradtak iratai között s hagyatékával fiának Adorján Lőrincznek, majd ez utóbbi özvegyének birtokába kerültek, s jelenleg is nála vannak Rimaszombatban. Az ő szívésségéből közölhetjük a következő irodalmi értékű leveleket, a melyek elé egy régibb levelet bocsátunk, Kazinczynak az eddig ismeretlen, de szintén az Adorján család egy tagjához írt levelét.

Kazinczy Ferencz — az Adorján-család ismeretlen tagjához.

Széphalom Febr. 6d. 1816.

Bízodalmas jó Uram,

Imhol megyen a' kívánt levél Prof. Rumi Urhoz. Arra kértem e' barátomat, hogy az Urnak engedjen accessust magához még a' tanítás' órájain kívül is, és csináljon jó Opiniót a' Georgicon Előljárójainál és Tanítójainál az Úr felől; nevezetesen hogy Vadnay Urnál ajánlja. Tisztelje az Ur ezt az Urat nevemmel, 's mondja hogy óhajtanám magamat egygy olly érdemes férjfiúnak barátságába eljutathatni. Éljen haszonra az

Úr idejével, 's ne feledje soha, melly czél felé törekszik. A' ki ide is amoda is kap, ritkán éri-el a' mit akar. Hogy az Úr magát ójja nemelty tetteitől az ifjúságnak, arra az Urat nem kérem, mert arra nem szükség kérnem. De arra kérem, hogy a' nem jó emberek társaságától addig vonja félre magát, míg ideje van, mert e' részben néha a' jók is megbuknak. Én Prof. Rumi Úrnál sokszor fogok tudakozódni az Úr állapotja eránt, 's ha hírt veszek, örülni fogok rajta, ha azt azonnal közölhetem érdemes atyja Urával. Hordozza a' szerencse az Urat minden útjaiban. Ajánlom magamat kedves emlékezetébe.

Alázatos szolgálja
Kazinczy Ferencz.

Az ide zárt levelet, kérem, küldje által az Ur Berentére.

Pap Endre két levele — Adorján Boldizsárhoz.

1.

Szatmár, nov. 25. 1840.

Ne kívánd, kedves Boldizsárom, hogy annyi gond, nyughatatlanság és zavar után, mellyek ezen hónapban váltva értek, sokat irjak. Hiszen tudod, hogy tisztújításunk vala, a' minek nálunk több jelentősége vala most, mint máskor, 's meg kelle feszíteni minden erőnket a' közügyért, a' becsületért. Nagyon elvalék foglalva, 's ez okozá, hogy a' szatmári kereskedőket levéllel nem utasíthatám Hozád, mint ígérém mult hónap végén Hozád irt rövid levelemben. De azért reméllem gondoskodtál könyveimről, mellyeknek Kuthytól leendő általvételét fővállalni szíves valál, legalább gondoskodál annyira, hogy el ne vesszenek. Ha el nem küldhetened valamelly biztos úton számomra, újlag kérlek, hogy ha Pestet elhagyod, pakold össze, 's valamelly bátorságos helyen tedd le számomra.

Az Emlény kijött; 's abból engemet jutalom példány illet, mellyet akár Heckenasttól, akár Garaytól általvehetsz. 'S kérlek is vedd által, 's a' Nemzeti Almanachhal együtt, mellyből, úgy hallám, az írók szinte egy példányt kapnak, küld el számomra. Most több ifjak vagynak Szatmárból Pesten, kik ezen terminus végén lejönek; ezek által az elküldés legbiztosabban történhetik. Ezen kérésemet szívedre kötöm, a' te jó szívedre.

Fölmondád nekem egykor egyik dalodat, melly így végződik: »Síron zöld a' remény«. Ezt is küld el számomra.

Isten veled! Elborítva vagyok dologgal, 's csak sietve loptam az időt, hogy e' sorokat irjam. De kigázolok, úgy hiszem, keves idő alatt dolgaim' nagyából, 's akkor, hosszú, hosszú levelet írok.

Tarts meg szeretetedben, melly becses nekem. Légy mindenkor olly jó, mint valál hozám a' napokban, mellyeket együtt éltünk. Ölelem barátainkat, s öllelek Tégedet változatlan szeretettel.

Pap Endréd.

2.

Szatmár, dec. 21. 1841.

Miként haláljam meg hű szeretetedet, te igaz barát, ki elküldéd becses soraidat, hogy nekem, hivatalom' terhei között örömet csinálj. És hoszas hallgatásomért csak egy szemrehányást sem tettél. De hidd el, nem is érdemeltem azt. Mióta Pestről elszaladtam, az én életem változást szenvedett. Tudod te azt jól, hogy nekem kezem' munkájával kell megkeresnem azt, mit a' sors sok másoknak adott az ő ingyen való jó kedvéből; 's ez a' munka a' mindennapi kenyérért sulyosb, mint egykor gondoltam. De panaszra még sem fakadok, nem azért, mintha magamat oly szerencsésnek érezném, millyennek itten mások engemet tartanak, de mert régen ahhoz szoktam, hogy e' sors ellen rugdozni hijában való törekvés. Aztán enmagam miért rútsam el pályámat; sőt azon igyekszem, hogy széppé tegyem azt. Nem panaszolok hát, csak azt akarom mondani, hogy hivatalos dolgaim felettébb elfoglaltak. Ez oka, hogy egy év óta majdnem minden viszonyaim, 's épen azok, mellyek legdrágábbak voltak szívemnek, szakadó-félben vagynak. Sokszor elszomorodtam, ha erre gondolék. Mert mi maradna nekem, ha azok, kikkel ifjú-napjaimban szent barátságot kötöttem, megszünnének szeretni. Hidd el, édes Boldizsárom, az emberek itt a' practicus életben, mint ők nevezik, legfelebb ismerősei egymásnak, vagy jóakarói, mint mondani szokták; de azt a' barátságot, mellyel ifjúkorunkban oly melegen szöveteztünk, ezt az áldást barátom most már hijába keresnök. Azért szent nekem a' mi barátságunk; 's ne éljek én akkor, ha ennek emlékezte szívemből elenyésznék. Hidd el, hogy reád, és azokra, kik minket szeretnek, oly igen sokszor, oly igen melegen emlékezem én; beszélék veletek, tréfálok, örülök. Egy év óta, igaz, hogy keveset irtam hozzátok, mert a' nap' terhei nagyon elfoglaltak; de ezután ne mentsen semmi.

Olvastam verseidet az Athenaeumból, és véghetetlen vala örömöm. Laczi¹ tudja ezt Patakon, mert neki megirtam. Szépek, a' miket közlél. Egy kettőben nagyon érzelő vagy; de a' többiek az Athen. gyöngyei közé tartoznak. Költői prósád eredetiségével engem nagyon meglepett; de legjobb művednek minden esetre a' lengyel balladát tartom. Ne legyek én, édes barátom, a' te bírád; legjobb bírája leszel te magadnak. Isten neked erőt adott, és élj vele: én csak örülni tudok.

Erdélyi írt nekem a' Regelő iránt; 's mint az előfizetési jelentésből láthatád, azok között állok, kik munkára ígérkeztek. Én nekik szerencsét kívánok! Szükségünk vala a' szépliteraturának ez organumára; és ők minden bizonnyal jobban fognak pártoltatni, mint az Athenaeum. Tudod, hogy én a' journalisticáról lemondtam, 's az vala célom, hogy kevés dolgozataimat külön kiadom. A' mi barátink' felszollítása után elláttam szándékomtól; 's novelláimat a' Regelőben fogod olvasni.

Még kérdezősködöl leveledben arról is, édes Bódim, kit én oly igen sokáig, oly hüven szerettem. Egykor, míg ezen practicus emberek közé nem jutottam, tudod te azt jól, mennyit álmodoztam magamnak

¹ Szathmáry László.

Óróla! Barátom, a' lélek, melyet én imádtam, nincs többé; ő olly társaságba jutott, mellynek emberei és asszonyai, Schillerként, mintha a' hatodik nap' gyalázatjára volnának a' világon, Őt, az egykori szép lelket, magokhoz hasonlökká, egy mindennapi csevegővé tevék, 's ő, ki egykor lelkestől (istenemre mondom, soha nem testestől) rajtam függött, darab idő óta nem bánja, ha kimaradok. Nem szeretem többé — de nem is gyűlölöm.

Mikor látjuk egymást, édes Bódim; talán sokára, talán — — Mit talán? Hát ugyan olly igen messze lennénk e egymástól, hogy még a' reményről is lemondjunk. Azt irád utolsó levedben, hogy az erdélyi országgyűlésre elmenni szándékozol. O bár jönnél! Én január' közepén egy pár hétre legalább Kolosvárra megyek. Ha Te is ott lennél; bezzeg, édes Bódim, akkor, bezzeg, nem is tudom mondani mit csinálnánk örömmünkben!

Erdélyről eszembe jut valami. Él ott egy barátom, Kemény Zsigmond; talán ismered a' mutatványok után, mellyeket regényéből az Athenaeum közle. Egy sok tehetségű férfi, és jó ember. Én igen szeretem őt, ő is szeret engem. Legközelebb decemb. 6, és 7dikén voltam vele. Regényei vagynak készen, 's én nagyon kértem őt, hogy a' Regélőnek adja. Megigérte, barátom; és én felette örültem; mert tudod milly szegények vagyunk a' jó eredeti elbeszélésekben; és mindenképen akar-nám, hogy a' mi barátink a' Regélővel boldogulnának.

Most isten veled! Ha nem nyujthatod kezedet, hogy megszorítsam azt, küld kezed' munkáit. Ird meg, hogy nem neheztelsz válaszom' elmaradásáért. És szívünk csak sirban legyen hideg. *Endréd.*

Vahot Imre két levele — Adorján Boldizsárhoz.

1.

Buda julius 5. 1841.

Kedves Barátom! Levedre csak röviden válaszolhatok; mert menni akarunk a' hegyek közé, még pedig mindjárt, 's azért időm se marad a' witzelésre. Tehát pusztán és szárazon. Vörösmarty nem teljesítheti ígérését; azonban én e' hó közepén bizonyosan Gömörben leszek; legelőszér is Jánosiba megyek¹ 's onnét, ha szívesen látsz, hozzád. Kérlek, közöld ezt Szathmáry Laczival; mert ő ígérte tön nekem, hogy a' Tátrára, Nagy-Szálokra talán eljön; csatlakozzál te is hozzánk, 's igen vígan utaznánk. — — Hamarjában semmi ujat nem tudok írni; Széchenyi könyve nagy sensatiót okoz; Miska bácsi² a' csigához szorgalmasan jár, én azonban két hétben is alig megyek egyszer; Nelli³ és Erdélyi tudod mit csinálnak; üdvözlének tégedet; Sándor⁴ Turóczban

¹ Ott laktak ekkor a Szathmáry Királyok, s az ez időtájt szintén a pesti folyóiratokba verselő Györy Dániel is.

² Vörösmarty.

³ Vachott Kornélia — Erdélyi Jánosné.

⁴ Vachott Sándor.

szeret mulatni, még sok ideig jön vissza. Holnap után a' tudós compánia számára galambvadászat fog adatni; az az: bizonyos Úr 200. szelid galambot ajánla föl lelovöldözés végett, — nemde királyi vadászat? — Miska bácsi igen nagy passioval készül hozzá. A' Kliegl könyv számára irhatnál egy pár verset, míg hozzád megyek, el vinném magammal Pestre, úgy is bíráló tag vagyok. Készíts számomra jó dohányt, szép — — tudod mit, 's addig is élj boldogúl,

igaz barátod

Imre.

[Külső cím: Tekintetes *Adorján Boldizsár* urnak, tisztelettel per *Ballasa-Gyarmat Rimaszombat G. Kisfaludon*. Veres viasz-pecsét. Benne a Vachot-czímer.]

2.

Kedves barátom!

Igen sok dolgom miatt röviden csak azt irhatom, hogy köszönettel vevém küldeményeidet. Prózád és versed egyaránt használható. Sőt versed igen jó; — csakhogy már ez évben nehezen közölhetem, miután Sándor, Czuczor és Garaytól 3 igen nagy, hosszú költemény van elfogalva. Azonban új év elején. — Dohányodat ma küldém el Vörösmartynak és egy dohánykereskedőnek kóstolóúl. Majd referálok erről is. — A levelet Bajzának elküldém azonnal. — Győri Danit szólítsd meg kerlek, hogy fizetné meg 30 p. forintomat. — Emilia¹ novelláit miért nem bocsátod ki körmeid közül te pogány? — Szülőidet üdvözölvén, vagyok

igaz barátod

Vachot Imre.

[Külső cím: T. cz. *Adorján Boldizsár* urnak (Helyben) *Kisfalud*.]

Egressy Gábor három levele — Adorján Boldizsárhoz.

1.

Pest, sept'. 10. 1841.

Édes barátom!

Keblem kívánatát előzéd meg midőn engem a' bizodalom és szeretet' legodaengedőbb hangján szólítasz, midőn közülünk minden conventionalis formákat elhárítasz, hogy egymáshoz szabadon, kesztyűtlen kézzel közeledhessünk. Igen jól esik nekem, ki körömön kívül vagyok kénytelen barátokat keresni, illy találkozás. Mert ó mi nehéz embert találnunk, ki velünk nem csak elvben de szivben is rokon legyen, ki ne csak megértsen bennünket, de érzelmeinket is érezze. Vedd hát kézszorításomat, a' szövetség áll. Most a többihez.

Levelednek sokáig a' postán kellett hevernie, mivel csak ma veszem, tehát 10 nap mulva elindulása után, midőn rögtön asztalhoz is ülök hogy feleljek. Mivel azonban e postai késedelem műkedvelői terveiteket talán fel is forgatta, nem tudom valljon lesz-e szükség rá hogy bizonyodban eljárjak; mit én minden esetre cselekszem azért, 's ime

¹ Kanya Emilia — Szegfi Mórné, a *Családi Kör* szerkesztője.

küldöm a' kívánt három színművet *Garrick* az enyim, de a másik kettő: t. i. a *Falusi egyszerűség* és az *Ikrek az académiáiéi* azért mint ilyeneket kötöm lelkedre. Azonnal küldjed őket mihelyt szükség nem lesz rájok. Szerencsét a' vállalatához!

Mi második ötletedet illeti: az nem csak igen okos ötlet, hanem reám nézve több tekintetelnél fogva örvendetes. Azért minden teketoria nélkül ezennel bizonyossá teszek hogy farsang végnapjaiban nálatok leszek. Egy hónapi szabadságom lévén szerződéseim szerint, szerencsére éppen ma történt meg igazgatóságunk részéről a tagok szabadságidejének felosztása, 's én kívánatomat e' részben azonnal terjedtettem elé, 's meg is nyertem, az az: három hetet most ez ősszel használándok Győrben, a' negyediket pedig Gömörre számoltam, (értsd: 9 napot). Azért most már nem lenne jó ha terveteket megváltoztatnátok, mivel én e' néhány napot is igen jól használhatnám ez ősszel. De minő darab lenne e' kettő mellyet én adnék? — talán a *Pohár viz,* és *Kean?* Vagy a *Párisi adós,* vagy a *Fialal házások* Csatótól, vagy a *Gyámság.* melly utóbbiban azonban Györgyöt kellene adnom. Mivel Costümötök nem igen lenne, mindenesetre társalgási darabot kell választanunk mellyek divatos öltözetben játszanak, az az *Keant* és a' *Párisi adóst.*

A napokat specific meg kell határoznunk mert tudod hogy én naphoz, órához vagyok kötve! A választandó két darabot aztán jó előre elküldeném szerepestől együtt, hogy, a' kijelölt időre pontosan elkészülhetnétek reá.

Innen alig van mit írni, mit hirlapokból még jobban ne tudhatnák mint én. —

September 22 dikén nagy orsz. választmányi ülés lesz a' Színház dolgában, 's új igazgató választatik. Jelenleg igen rosszul mennek a' színházi dolgok. Tegnap volt a' nagy Calvinista convent a' tud. társ. nagy termében, de én csak igen kis részt vehettem benne, erről is hiszem részletesen fogsz hirlapokból hallani.

Egressy Gábor.

2.

Pest, Nov. 16. 1841.

Igen komolyan kérek édes barátom, szíveskedjél nekem véghatározatként megírni lesz-e csakugyan valami azon színészeti vállalatból mellyhez engemet is felszólítál, hogy még körülbelül 10 napi szabadságommal mellyet szerződésileg bírok, annak idején rendelkezhessem. E szabadságidő nekem, barátom, fontos jövedelmező czikk, mellyet eltréfálnom semmi esetre nem lehet; s nyíltan szólva félek e' részben a' műkedvelőkkel való viszonytól, mert részemről komoly hivatalszerű alapja van a' dolognak, míg ők csupán szeszélyből színészkednek, holnap más gondolhatnak megbetegülhetnek, az egész tréfa dugába dől, 's én időmet elvesztém; azért jobb lesz ha prózába beszélünk. Ha a terv csakugyan létesülni akar, te nekem legfeljebb f. é. december 10 dikéig megírod a' napokat mellyekre az előadások határozzák, indulásom idejét; a' helyet hová mennem kell; az adandó színművek nevét, számát, a' színpad és

costümök, 's más mindennemű requisitumok körülményeit, mellyek az adandó művekben előfordúlnak; én megyek, 's ti, a' vállalat fejei a' részemre adandó darab tiszta jövedelmét 200 pengő forintig biztosítják, megtérítvén ezen kívül utam költségeit oda és vissza; 's miután a biztosító levél kezemhez érkezett, az egyezés áll, s többé *meg nem másolható*. Elvárom tehát december' 10 dikéig, legfeljebb, az elhatározó levelet.

Mi a' küldöttem darabokat illeti: sziveskedjél őket minél előbb visszaküldeni; csak a' színházhoz utasítsd őket.

Nem jössz el farsangolni ide?

Isten veled

Egressy Gábor.

[E levélben Vahot Imre következő izenete:]

Leveledet Sándor és én egyiránt kaptuk. Majd felelni is fogunk. Heckenast azt mondja, hogy csak alkalom által küldheti meg neked a' színműtárt. — Isten veled.

V. Imre.

[Alól Adorján sajátkezű írásával: felelve rá 27. nov. (1)841.]

3.

Kedves barátom!

Pest, October 4 1842.

Ha még egy pár napot mulattál volna Pesten, élő szóval közölhetém veled, mit most irni fogok.

Holnap Losoncra indulok vendégszerepekre, egy jelenleg itt sátorozó színésztársulathoz, onnan pedig, igen hihetőleg át megyek velők Rimaszombatyiba, a' barkaók' országába. Ez mind azért van, mert a' fővárostól nem akarok már addig messze távozni, míg az új színigazgató megválasztatik. Remélem, hogy Rszombatban látni foglak, és remélem hogy ezen értesitésemet nem veendetted rosz néven. Ha talán lennének azon vidéken az ügynek és személyemnek jóakarói, tudasd velők szándékomat, addig is Isten velünk! — Éljen a hon! Mindig

igaz barátod

Egressy Gábor.

[Külső cím: Tekintetes Adorján Boldizsár urnak. Rimaszombaton által Várgedére.]

Erdélyi János két levele — Adorján Boldizsárhoz.

1.

Édes Bódim!

Pest Oct. 24. 1841.

A kör legközelebbi választmányi ülésében felolvasá mindazon nevet, mellyek addig aláírtak. Ott vagy te is az eredeti tagok között. Nem tudván, fogsz-e még Pesten lakni, vagy nem, írd meg, egszersmind azt

is: akarsz-e tagja lenni az említett körnek, mert ha most kimaradnál, csak választással lehetne bejutnod, e tekintetben, gondolhatod, hogy a kör figyelemmel van irántad, s kérdeztet általam.

Irtál-e már Regélőnk számára? Irj kérlek, és küldd akár hozzám *Czukor utca 496. második emelet Pesten*, akár a Regélő szerkesztő hivatalába: *Leopold utca 189. második emelet*. Igen szívesen vennők a *Barkók* monographiáját tollad alól.

Ennyit irok. Holnap korán indulok hazámba V. Sándorral.¹ Anyám meghalt. Isten veled.

Erdélyi J.

[Külső cím: Adorján Boldizsárnak Vác Rima-Szombath felé Kisfaludon.]

2.

Pest, aug. 3. 1845.

Édes barátom!

Azt már eléggé tudod, hogy itthon vagyok az újságokból, melyek szatyárabbok ma mint valaha és pedig csupa korszerűségből. Ha kérdezed, mint vagyok, nem tudom megmondani, mert én magam sem tudom, hogyan vagyok. Annyi szent édes barátom, hogy a kinek annyi változáson kell átmenni, mint jó magam, elvégre is ott áll hogy nem ismer magára. Képzeld nagy bajaim számát. Nem tudok eligazodni; mikor bejöttem, nem leltem szállást s vendéglőben lakám sokáig; és mondd meg édes Öcsém, hogy volnék hát én itthon Pest városában? Boldog ember az, a ki váratik, és azt mondhatja: itthon vagyok.

Mikor a levél írásához fogtam nem gondolám meg, hogy nem tudom lakásodat. Hanem eszembe jó, hogy Petőfi Téged és Kubinyi Rudit egy szuszszal, egy füst alatt említett, s így merem hinni, hogy te még mindig Kisfaludon lakol.² Rudit tisztetem; téged pedig még arra kérek, hogy ha el bírád »sikkasztani« ama néhány exemplart Verseimből, légy szives engem tudósítani, vagy ha volna néhány forint belőle, nekem megküldeni, mert sohasem voltam jobban rászorúlva, mint éppen most, utazásomból megjövet. — Ha Pestre jössz, meg fogsz engem találni Szent Mihály napig Szarka uca 177. II. emelet, Kúthy Lajosnál alzsellérségben, kinek fölösen levén szobái, egyet tőle fölvettem holnap-számba. Isten áldjon meg édes jó emberem.

Barátod

Erdélyi János.

[Külső cím: Adorján Boldizsárnak Gács Rimaszombat felé Kisfaludon.]

¹ Erdélyi sógora volt t. i. Vachott Sándornak, mert feleségül Vachott Kornéliát bírta.

² A Gortva patak mentén fekszik Várgede, alig negyedórányira Gortvakisfaludtól, s ott lakott Kubinyi Rudolf, a ki Petőfit vendégül látta gömöri tartózkodásakor, 1845-ban.

Berecz Károly két levele — Adorján Boldizsárhoz.

1.

Pest, 1842. november 8.

Álmatlanul töltött éj után kábult fővel fűzök öszve néhány sort, hogy Kisfalud pesti hősei legalább üres kézzel ne menjenek elődbe. — Különben biz isten nyugalomnak adnám át fáradt tagjaim — s egy ki elégitő levél írását vásári alkalomra hagynám.

Elsőben is tehát: levélkéd megbízó pontjaiban betüig el jártam — de süker nélkül. — Bajza elveszté albumod s másat kér tőled. Vörösmarty nincs honn — faluzik az öreg — tán Fóton iddogálja még a dalra hevítő borocskát. — Csapót nem lelem honn — hanem könyveid ma vagy holnap áltvéve — vásári alkalomtól elküldendem. Vay megérkeztéről rögtön tudósítandlak — s Garay verseire nevedben aláírandok. S most egy olly eljárást is tudatok veled mit hivatlan vállalék el — s ez könyveid áttadása volt. — Őt látni házi körében — ki iránt viseltető érzelmid felől, a nádor fogadó falai is olly sokat mondhatnának, ha — — de istenemre ugy veszem észre, hogy az édes visszemlékezet még a kábult fő is ábrándozásra csalogatja — őt mondom látni ohajtam; szemről szemre, vele lenni, hallani őt, s mind ezt miért — mert ő tiéd. Sugár szép alak mondhatom, s házi pongyolájában olly kecses, de a hang fiú a hang — melyben tiszta s magas lelkének legszebb sugárai mintegy öszve folynak — de illyesmiket neked fecsegni el — — —! Ált engedem őt édes képzetidnek, s végezve Strumpf szerepét, napom hőseit menék fölkeresni. A griff egyik fagyos teremében, egy kis palócz clubb közepett föl is lelem őket. Mondhatom kurucz gyerekek. — Strump ez az universalis genie hidd el, nem mindennapi alak — regény író se valna szégyent e sajtáságos ifjú keblű öreg legény hű másolatával. Egy vig estét a színházban — s egy mámoros éj tarka — s mondhatom ugyan csak tarka — vigalmait együtt élvezők. Az öreg úr, a künn csapongó téli vihar daczára, lelkének minden ablak tábláit ki nyitogató — nota bene, mert belőlről ugyan csak be fűtött ám! — S nem volt olly huszár kaland, — oláh nóta, — falusi istoria s Debreczeni seggütlek, Kerekes Uram auctoritacions kacsócskaiból — mellyet elő ne számolt volna. De az öreg, jó gyerek ám! kit szívébe olly mélyen be nyomott hogy ásó kapával se lehetne onnét ki vájni — arról sem feledkezők el — s ez te valál. — Jóska Pesten is ügyes magyar legény — keveset bámúl — s előtte tán mint Salamon előtt semmi uj sincs a nap alatt. Izmos természet, s egészséges színét nincs az a tobákos orrú német magyarhon fővárosában — kiével fölcserélné. S most térjünk kissé magamra is, — hisz a javát úgy is mindig utóljára hagyja az ember — s ha kábult fejemből egy kis vizes humor nem permetezett volna már eddig soraimra — egy szomorú furuglyás nótát majd csak el fűnék magamról — mert minden szórakozásom s könnyelműségem daczára belsóm még is csak a régi. Szívem ez a szomorú kis tanya, melyben a világ, élet s sorsommali elégtelenség nem akarja fölszedni sátorfáját — most is csak bús

accordokat hallat. S itt minden philosophálás hasztalan. Vágyak ki elégités nélkül, ösztön cselekedési mező nélkül, s egy sötét kilátás az élet sötétebb színhelyére — gonosz kebel vendégek! Isten neki — majd csak bele zökken az én élet szekerem is valamikor a' mindennapi kerékvágásba s szívemet konokul megcsalva, — s az egyedül boldogítható tisztán látás után törekvő szellemet, a mindennapiság gőzébe fojtva — amúgy more — non patrio — sed universale — majd csak kidöcögünk az életből

ne feledj

B. Károly.

U. i. egy hét múlva levelet kapsz tőlem — s nem irka firkát — sokat irandok bele napi életünkbe is. Most előlegesen a' literaturai világbani Ujdonságul írom hogy az Athenaeum meg hal — s Horváth Lázár a párisi charivari modorában szerkezend egy satyricus lapot. Csunya nép ez a mi literátorkodó népünk! — s aztán még tudós társaságunk is van!! O tempora.

2.

Pest. 1843. 4/10. —

Üdv neked falusi magányodban!

Itt vagyok már valahára csöndes szobácskában végetlen napi fáradalmain után — de ne vélj oly gyarló pesti chevaliernek, hogy egy tyukszem szívű embert is szánakozásra indítható fájdalmas szíszegéssel dőljek nyugágyamra — nem! — pongyolába a' fáradt tagokkal, 's író asztal mellé — 's le a' tartozással — ha kis részben is — mellyel neked édes Bóldim oly rég adósod vagyok! Hidd el alig tudom kigondolni — mint történhete hogy én irántad pesti életemmel, szívem- 's emlékezetemben kilocsanásig öszvegyült sok közleni valóimmal együtt mind eddig oly halgatag valék, mintha bizon nem is az a' szív mozogna már bennem, mellyben a' legtisztább rokon érzetek irántad — 's talán egyedül irántad keletkeztek. — Nem mentegetődzöm mert isten látja pesti-s-es — lelkeket nem vagyok egészen menthető. — De most — légy enyém néhány perczekig 's az életé melly parányiságomat is magába zárja — 's mindazoké kiket soraim folytában megemlítendek — 's a gyászoló hatyué — kit most — kegyes engedelmeddel — nem a' bánatok' árja hanem a' közelismerés — közhódolat — 's tán eláradó kebled édes emlékei is — vettek fel. —

Politikai dolgokrul akarék neked legelsőben is fecsegni — mivel ép' követválasztásrúl 's corteskedésből jövék, — de a' képzelete elem varázsolá őt sötét fürteivel, fehér öltönyében, mint előttünk állt tegnapelőtt a tapsvihar között — mellyel szerény föllépteért jutalmazók őt — de egy tekinteted inkább bődögította volna őt! — Tudod hogy a' Honderúnél segédarszlán — vagyis — arszlánsegéd vagyok mint ilyen ex offo is sok szép kirándulást teszünk ám olykor az arszlánnők körében — de minden eddigiek közt legkedvesebb volt előttem e' hó 8-kán tett — Nála valék fölszólítandó őt többek 's különösen Horváth nevében a' szinpadoni föllépésre. — És végig tekintém e' nőt — sötét

veres öltönyében födetlen hómellyével melyre sötét fürtei omlottak. — 'S azon olvadó tekintettel mely akaratlanul szívbe fürja magát — de ne tovább — ábrándozónak 's tán egyébnek is tartanál — fagyos szívemre mondom veszedelmes egy szemle volt — a' nap — mondják — közlelől a' sas' szárnyait is leperzseli — elhiszem — közelében én is illyesmit érzék. — Őt csak töled nem irigylem — mert miolta őt, magas — mindent magába záró szép lelkével 's igéző külsejével — ösmerni kezdem — egy redővel több üli homlokom — egy illy lény adhatna még az életnek némi becset előttem — kit én egész lélek olvadással szeretni tudnék, annak olyannak kellene lenni mint ő. — 'S illy lények nem a' köznapi élet' gombaként növő sarjadékai — 's a ficzkó kinek érezni tudó keblet tán csak azért ada az ég,¹ hogy az élet hitvány parodiát rögtönözzön rá — e ficzkó ki rég le tépte szive álmait — most csak gúnykacajzt üthet legszentebb vágyai fölött. — Számomra illy üdv nem adatott. — Színházban őt majd naponta látom — én a' szabadjegyű minden előadáson ott vagyok — 's a körulte zsbongó sok hódolók közt — egy a' szélső zártszékhez odadólt' arczát aligha eddig is meg nem különböztette — mert pillanatim' óra hosszant függnek rajta. És a' sok hódoló öszve sűg — ki a bódogított? És találkozik hitvány különcz — ki e' helyet igényelni bátor — 's rejtélyes szavakban nyilatkozik. — Mért nem vagy itt — hogy lovagiasan torkolnád le a' hitvány kérkedőt. 'S a' minap midőn jó öregedet a' Főti dal ünnevelt koszorúsát — 's a' lány szerelem dalnokot — W. Sándort jegyeseikkel a duna-parton sétálni látám — szívem szorúlt — mert a földi bódogság egy képe vetődik elé — 's te jutál eszembe ki előtt még a' földi üdv el nem zárattott. —

Tudom az öreg házassága nem Ujság előtted — Bajza sógora lesz — 's miolta jegyes már új kalapja is van — 's magos sarkú csizmában jár — szinte bänni látszik hogy a »Késő vágyat« élékelte. —

Levelem tárgyalmaz miatt aligha zavart nem lesz — de tán így se' fogod sajnálni értte a' drága postabért — mert benn' ígéretem' adom hogy Pozsonbul rendes leveleződnek szegődöm. — Most hát magamrul is valamit. — A Honderű melletti segédkedésem' nincs sükertelen — az irodalmi intrigue-kba némileg be vagyok avatva — pofámat is csak jobban ösmerik már 's a' mi ugyan sajnós — megvetni tanultam szegény szegény magyar irodalmunkat — 's szinte bänni kezdem hogy irkafirkáimmal én is az olvasó világ nyakára jártam olykor olykor. Annyi itt a' szemet barátom — hogy e' miatt dögleletes gőz fogja meg lepni előbb utóbb irodalmunkat; — maga Horváth — 's lapja — ugy hiszem kevésé tetszik neked — mert csak egy költeményel is legalább — járúlhattál vólna már — e' nemben különösen szegény hasábjainkba. Ő ügyes csacska gyerek — de nagyon gyarló szerkesztő hol van az a' Bajzai tapintat 's szilárdság — milly asszonyos szerencsétlen hajlongás mindenfele — és még sok más gyöngeség — mi lapjának irodalmi becsmértékét ássa alá. Pártját úgy hiszem ösmered — arszlán írók többnyire — s jól fizetettek különösen Kuthy — egyebiránt lapunk tekintélyes — anyagi tekintetben jól álló — publicuma igen szép a'

felső aristocratia általában — 's mondhatom legolvasottabb 's tekintélyesebb lap Pesten — több társai között. A Regélő szegény in lehetten **Zügen** — Frankenburg szerencsétlen taticajú levelei adák fel az utolsó kenetet — az Athenaeummal Bajza főlhágy — 's a' Honderű divatos csörgő sipkájával maradand egyedül a csata téren — szép jövőt jósló neki még Verőczey is — t. i. Bajza, fölmaradás' tekintetében. — Ugy advocem Bajza — Kubinyit minden Bajza' álnevének hiszi, — 's ő maga nagyon szereti a' Parragi leveleket 's íróját — felőle végetlen sokat kérdezősködik 's beszél. Izlését 's ügyes tapintatát irodalmunk ügyei körül bámúlja — 's mindenkép író — még pedig szilárd állású író szeretne bevezetni 's meg nyerni irodalmunkra nézve Kubinyiban.

Te őt ösmered — én gyanítom a' férfit — a' kiképzett tehetőségűt benne — 's az írói gyöngéktől mentet — ugyan súgd meg neki Bajza nevében hogy for ever! — És te ki Schiller' ezen szavaival tartva »Ruhig schläft sich in dem engen Hause« feledni látszatol mindent isten' teremtett nagy ege alatt — midőn kezded meg az életet mely jó vagy bal sorsod rejti magában? — Vagy et tu mi fili, ált adod magad a' philisterségnek? Ám legyen — de határoznod kell — vagy tán már határozta is élet kérdésed fölött. — Irj nekem — de úgy mint ki tőled nyílt keblet várok — 's rokon szívet. Határtalan bizalmam, baráti érzelmeim tiéd — nyujtsd helyettök rokon érzelmeddel — nyílt kebeled. —

Írásiddal főlhagyál? humoristicai dolgaid — lyrád — mind hevernek? — Úgy, — bucsúmrá mit mondasz — itt sokaknak tetszett — 's Egressy publice elszavalá több helyütt Győrben is a' szinpadon; — nekem azért nem tetszik mert a' kivitelben igen szegény — 's megcsönkítva 's nyomda hibákkal jött ki. Most ismét adok egyet a' *költő* cím alatt e' tűrhető kis vers. Egy pár beszélyem is kész — tán ki lépek velök. — Alt Mórícz uti kalandjaiban úgy e' sok az ép humor — így még nem tetszett az olvasó világnak egy egy czikk régen. Tudod e már ki ő? tegnap a' Redactióban dictált egy humoristicai czikket tollam alá — csak úgy czigaró szipogatás közben — vén róka már az igaz Franco Anttiként — de derék gyerek — le a' kalappal! ő Jósika Miklós. — Gondolhatád ezt? úgy e' nem — biz isten magam is alig hihetém — de tegnap már csak ugyan meggyőzött róla maga in effigie. Most Pesten mulat 's vagy 16 kötet munkát hozott sajtó alá. —

Most valamit e' politicis — mint mondja Squire oskola mester Boz' Nicleby-jéből ált dolgozott jeles drámában mely szinpadunkon rendkívüli hatással forog — Széchenyi új journalisticai föltünése egész Pesten dissonantiára lelt — úgy hiszem nálatok is. Itt az országgyűlés — 's ő Vieuxtemps bűdös dolgát bizgatja — 's Kossuth nyakára malomköveket akar hengeríteni. Szegény honatyáskodás! Furcsa egy kaland is volt in politicis — vólt min nevetni a' politicán rágsáló vakondakoknak — Kossuth Kovacsótczival szépen öszve jött, a' némelly hirlapi journalisták című vezércikkje miatt, a' mellyben a' többek közt — Kovacsóczirúl említi hogy — egy szép reggelen eszébe juta a' hazát meg menteni s. a. t. — e' miatt mondom öszve jöttek — 's

párbaj keletkezett belőle 10 lépésre golyóval, — 's Kossúth nem lötte hasba e' szerencsétlen klarinétost — 's jó előre hátrált — nője, lábainál kérte őt a' lemondásra — 's így e' regényes multság befejezve lőn. — Deák esetét tudod — megrázá az minden honfi kebelét, de különösen Eötvöst — ki most egészen a' politicának él. — A' mult hó végén költözém — ezen te, 's egész haza ünnepelte emberéhez — az országgyűlésre is vele megyek — foglalatosságom sokféle — levelezés — politicalai dolgaink kivonatbani leírása, — 's egy nagy politicalai munkára való előkészületbeni foglalkozás — 's több e' féle. Szóval míg ő dolgozik vele kell lennem — 's ez csak délelőtt van — délutánom — a' Honderúnél töltöm 's angol nyelv tanulással mit már 4 hónap óta egy derék nyelvmestertől tanúlok; 's igen kedvező sikerrel mert az angol Athenaeumot már csak úgy széltiben olvasom. — Secretariusi foglalkozásomért 600 v. frtot kapok, 'szállást reggelit 's. a. t. — Barátom, — helyezetem, új állásom szép — más még boldognak is tudná magát érezni — az ő bizalmát birni, körében élni, foglalkozásait megosztani — e' tudat engem is boldogít némileg. — De szívférgemet nem öli ki. — Mi szórakozott pesti életemnek némi fényt ada — mi keblemet most is édes emlékezéssel tölti el — az a' Kendeffy comtesse-el való öszveköttetésem volt. E' mignon-arcz — ez életvidor kedves teremtés — ki képes volt megrezgetni szívem húrjait — barátom! nincs szavam leírni őt. Egy beszélyem hősnőjeül tevém — 's ha a' kép találva — beszélyem páratlan leend. De el találni ez angyal teremtést — költői szép lelkével 's fiatal keblének édes álmaival bődlog sejtelmivel — lehetetlen — Ő 16-ik évébe lépett most. — de testi kifejlése meghaladá éveit — e' leány most is csupa szerelem! 's én — hidd el sok édes nyugtalan éjeim valának. Naponta látni őt vele másfél órát tölteni, 's csevegni mert magyar nyelv gyakorlatokat is tartánk — fogékony keblemre — vész és üdv volt. Áldom a' végzetet melly illy angyal-lélek mélyibe pillantnom engedett. — Most a' külföld távola zárja őt tőlem de a' kép itt-benn — hervadhatatlanul élni fog. — S mint használhattam volna perczeim! — Abelarde nyomorú szerepet visel hozzám képest — ha—ha—használd perczeid lett volna jelszavam! De gyáva valék — a' földi éden' kapuja ki nyílt előttem — 's egy rövid de még is végetlen bődlogságot szalaszték el. —

De nem untatlak többé kúszált levelemmel — 's még utóljára a' postárul is el késik. — Pedig még sok írni valóm van — de folytatása jövő számban: Leveled várom 's magad is. Nem sokára műkedvelők játszandnak a' pesti színpadon köztök lesz ő is. Ekkorra tán feljöhetnél hisz úgy is megigéréd múltkor — Gömöri dolgokrul is írj — 's papnédrul — kit istenei bődogitsanak!!

Isten veled

B. K.

Czímem. —

Berecz Károly táblai jegyző

Feldunasor Wodianer ház N. 39. 2-ik emelet

Mélt. Bárá Eötvös József Úr Szállásán.

Bajza József két levele Adorján Boldizsárhoz.

1.

Tisztelt barátom!

Pest, 1844. június 1.

Bár mint ügyekeztem magam is, hogy használjam azon nagy szívességet, mellyel Ön és az általam igen tisztelt Kubinyi barátunk olly jók valának megkínálni, semmikép nem ejthetem módját, nagyra becsült barátságokkal élve, Gömörbe rándúlhatni. Feleségem betegeskedése, a Csapó-ház szerencsétlensége, melly szinte igényli részvéteimet és saját sok dolgaim, lehetlenné teszik nekem e nyáron ez élvezetet, annál inkább, minthogy Hevesben lakó testvéreimet is e nyáron meg kell látogatnom bizonyos családi ügyek elintézése végett. Azért mostanra bocsánatot kérve önöktől, engedjék meg, hogy más időre kérhessem ki szívességöket. Nekem nyáron Pestből kiszabadulni valódi ünnep, de fájdalom, hozzá ritkán juthatok, mert az ember rabja a maga körülményeinek. Legyen meggyőződve Ön, hogy nekem Önökkel, kiket becsülök és kik iránt rokonszenvvel vagyok egy pár hetet tölteni öröm lesz, s ügyekezni fogok magamnak ez örömet megszerezhetni, most azonban teljes lehetetlen.

Kubinyi Úrnak szíves üdvözetemet!

Ki egyébíránt vagyok Önnek

Pest, jun. 1. 1844.

tisztelő barátja

Bajza.

[Külső czím: Tekintetes Adorján Boldizsár táblabíró úrnak Rimaszombat f. G. Kisfalud.]

2.

Kedves barátom!

Pest, 1850. január 20.

Post tot discrimina rerum Pesten vagyok: de a forradalom által vagy igazabban mondva a magyar bankjegyek megsemmisítése által vagyonilag egészen tönkre téve, ugyan azért nagy jót tenne velem, ha az eladott *Ellenőrök* árát szíves volna nekem megküldeni vagy gyorskocsi vagy biztos alkalom által. (Lakásom Üllői-út, Alter ház 814. szám I. emelet 3. számú szállás).

Kubinyi Rudi otthon van e vagy itt Pesten? Semmit sem hallok felőle. Hát barátom hogyan élte át a vészek korát?

Nagyon lekötelezne fentebbi kérésem minél előbbi teljesítésével, mert ezeket veszték; minden eddigi keresményemet, annyi munka és veritékkel szerzettet és — koldús vagyok, semmim sem maradt csak erős lelkem, melly a legnagyobb csapások alatt sem enged össze roskadnom.¹

Isten áldja meg s óvja Önt minden becsületes magyarral együtt a veszélytől.

Pest, januar 20. 1850.

Barátja

Bajza J.

¹ Lelke azonban később, részben épen az anyagi gondok okozta sok szenvedése miatt összeroskadt.

Pákh Albert levele Adorján Boldizsárhoz.

Pest, 1858. október 22.

Tekintetes, nemes, nemzeti és vitézlő uri barátom!

Mindenekelőtt reménylem, hogy Önt rendkívül boldogítani fogja ezen, csupán ez ünnepélyes alkalomra újdondász legényemtől kölcsönként aczéltollnak az ő soha nem látott vakarintása. Más közönséges embereknek valamint a magam privát passiójára is, mióta élék csak ludtollal szoktam magamat érhetővé tenni. Bizonyítják ezt valami 4000 »szerkesztői mondanivalóim« — hanem az Ön táblabírói mondani-valóitól — mentsen meg az Isten! Egyet kaptam Öntől valami egy pár hónappal ezelőtt — majd elcsaptak miatta a Vasárnapitól. Nagy kedvem volna, visszatni a kölcsönt de sajnálom Gortva-Kisfaludot. Azért majd csak viva voce, ha ide hozza ismét a fergeteg a barkó birodalomból.

Nem is a magam dolgában emelek most aczéltollat; nem is Adorján Bódihoz szólok, a régi jó czimborához, avvagy a »közfájdalmunkra elhallgatott fülemiléhez« (ha pofon vág is kend!), avvagy végre a Schwitianismus daczára némi nemű gräfenbergi kollegaságot keblében hordozó bajtárshoz — nem! igényeim ezúttal nagyobbak. Tekintetes A. Boldizsárhoz, a nagyhatalmu gömörmegeyi extáblabíró, exhivatalnok és satöbbihez fordulok most, nem is a magam, hanem hazánk egy nagy férfja s nekünk közönségesen jó barátunk ügyében.

Legyen a dolog elmondva, lehető száraz, hivatalos stylussal, megfelelő brevitással és confusióval.

Felteszem, hogy Ön azon szerencsétlen halandók számát szaporítja e planétán, a kik néha napján bele néznek a Vasárnapi Ujság hasábjába. Ott állott e tavaszszal (mellyik számban most hamarjában nem mondhatom meg, de a tényre ön alkalmasint emlékezni fog) hogy a *leégett aggteleki* református kálomista templom számára *Egressy* Gábor, a ki anyai részről e helyről veszi eredetét, vallási és hazafiai buzgóságánál fogva egy szép nagy ezüst kelyhet (vagyis urvacsorájához való poharat) ajándékozott. Az ajándékot mihozzánk hozta s a mi expeditiónk küldte el azonnal a *Tornallyai postára*, felszólítván lapunkban az aggtelekieket, hogy vigyék el onnan. (A receptisse kezünkben van s szükség esetére annak keltét is elmondhatnám; csak az a baj, hogy e dokumentum most már el is évült.) Mi, annyi mindenfélével el levén foglalva, a dologra nem is gondoltunk többé s quasi re bene gesta a régi kerékvágásban redigáltunk és expediáltunk. *Egressy* Gábor is megnyugodva a Receptisse által biztosított adomány további sorsában, hallgatott és várta az illetőktől a kézhez jutás híret. Várta, várja mai napig. Se hire se hamva sem a kehelynek, sem az aggteleki kálomistáknak. Csodálkozik e ön azon, hogy Aggtelek hallgatása aggodalommal tölté el mind az ajándékozót, mind az expediálókat. Mitevők legyünk? kérdé e napokban a színház földszintén, a hová most saját pénzünkért járunk be minden sátoros ünnepen, *Egressy* G. barátunk? És sohajtva említők fel azon körülményt is, hogy a 3 hónapi kiszabott reclamationalis időt elmulasztván, most a posta iránti kártalanítási jogunk is elveszett, s csupán rendes

per utjáni keresetünk maradt fenn a tolvaj ellen, ha felfedezhetnök, s ha csakugyan tolvaj kutya van a kertben. De hát még ez sem bizonyos. Mondám azért Gábor diáknak: Ismerek én a Gortva partjain egy szépségéről híres ifjút, a ki nekünk e részben őseitől öröklött vitézségénél és hivatalnoksága alatt bebizonyított, mindenféle lókötők irányában erélyesen gyakorlott buzgóságánál fogva stb. stb. roppant örömeinkre válhatnak. Kimondám néki Jósika Miklós egyik drámája címének felét,¹ azt a nevet, a melyet Hadrianus császár is viselhetett volna, és Gábor a földszinten azonnal nyakamba borult, citálva egyik Shakespeari szerepéből eme passust: »köszönöm tenéked, zsidó, hogy erre megtanítottál!«

Igy állnak a dolgok — ime ez a mai aczéltollnak (hogy egye meg a fene, majd kitörik bele az ujjam!) dióhéjba szorított története. Unde sequitur:

Hogy ön — ez talán nem lesz olly nehéz — tudná meg az aggteleki atyafiaktól, kaptak-e ők annak idejében valami afféle küldeményt? s ha igen, mért nem szólnak hogy ott van?

Ha pedig nem, miféle ember lehet az a tornalyai postás? s általában mit kellene cselekednünk, hogy nyomára akadjunk? —

De hiszen erről még lehetne azután is beszélnünk. Csak az első kérdésre birjunk némi utbaigazító, tájékozó feleletet.

Én megesküdtem Gábornak, hogy Ön erre a missióra a legalkalmasabb ember a 4 folyam s a többi patak partjain. Engedd, oh Hadur, hogy ne csalatkozzunk hitünkben.

Különben meg vagyunk in status quo — kutya a kútban. Jőjjön ide majd meg mutatjuk.

Végül még egy meleg kézszerítást

melylyel maradok
Abelus Rosnaviensis
Pákh Albert.

Válaszoljon az Isten áldja meg!

Csengery Antal levele Adorján Boldizsárhoz.

Pesten 1867 márcz. 6.

Kedves Barátom! Leveled következtében beszéltem Horvát B. miniszterrel. Nem könnyű dolog volt ez. Azon urak, kik arra vannak kárhoztatva, hogy ez időszerint ministerek legyenek, annyira el vannak foglalva, hogy nem tudják, hol a fejök. Ő nekem azt mondá, hogy csak igen kevés helyet tölthetnek be ez úttal, mert a két megszüntetett dicasteriumtól sok egyént át kell venniök, s azt a néhány helyet pedig, mely az ő rendelkezésére fenállott, többnyire betöltötte már általa rég ismert egyénekkal. Látatlanul, nem ismerve az egyént, nem nevezhet ki senkit, bármennyire becsüli is az ajánlót, — legfőlebb csak alárendelt állomásra. Az ily állomásra meg tömegestől jönnek a dicasteriumok emberei, kiket nyugdíjazni kell, ha nem alkalmaznak.

¹ Adorjánok és Jenők.

Ime referalom a minister választát.

Ha kissé megszilárdúlnak a dolgok, Pestre kell jőnod, hogy magadat megismertesd, vagy az irodalomban, a napi sajtóban vonnod magadra a figyelmet.

Az én családomat is nagy veszély fenyegette a napokban. Csak nem elvesztettem legkisebbik igen kedves leánykámát. Istennek hála jobbra fordúlt a dolog. Azt hiszem, azóta a Te családi bajaid is enyhültek. Isten áldjon!

barátod
Csengery A.

Közli: DR. WALLENTÍNYI DEZSÓNÉ.

EGY ELFELEJTETT CSOKONAI-VERS.

Dobosy Mihály ref. papnak 1811-ből való *Grönland históriája* cz. könyvében¹ olvasható az alább közölt Csokonai-vers, mely a Csokonai-kiadók figyelmét mindeddig elkerülte.

Boldog! ki a' tündér Románok' helyébe,
Utazók' irását forgat a' kezébe,
Mellyekben szintannyi a' sok viszontagság,
Az emberi virtus, ész, és balgatagság,
Szintén annyi szelíd, 's vad Scénák festetnek,
Mennyit a' firkálók nem is képzelhetnek.
'S a' mi több, mind igaz, a' mi itt íródik,
A' mi a' képzésbe, vagy szívbe nyomódik,
S mikor végig vettük a' könyvet 's a' napot,
Mind tudomány a' mit az elménk megkapott. —

A' ki ásítózva ül Toalettjéhez,
'S unalommal nyúl egy utazó könyvéhez,
Kis olvasás után emberré kezd lenni,
Földekről, népekről esmérített venni,
Rá talál helyére e' nagy Planétában,
'S mi ő az emberi nemzetnek lántzában?
Azt érzi, hogy ott jár, és ébren álmodik,
Egyre tanul, 's mulat, henyél 's okoskodik.

Csokonai.

Dobosy 1796-ban végezte be tanulmányait Debreczenben, ismerhette Csokonait, s talán barátja is volt. A költemény nagyon is kirívó alkalmyszerűsége azt látszik bizonyítani, mintha Dobosy egyenesen megkérte volna a költőt arra, hogy az általa megindítandó *Utazók' irási* első

¹ Pontos czíme: Grönland históriája, melyben ez a' tartomány lakosival együtt leíródik és a' természeti-históriára sok jegyzések tételnek. Írta német nyelven Cranz Dávid. Fordította s egynéhány világosító jegyzésekkel bővítette Dobosy Mihály Vaiszlói Réfor. Prédikátor. Grönland Mappáival, és rajztáblákkal. Budán, Nyomattatott Landerer Annánál, 1811. — A könyv ismertetői (Hazai és külföldi tudósítások 1812, I. 257. l. és V. Szöcs Géza: Egy érdekes régi könyv, Erdélyi Híradó, 1891: 296. sz.) nem szólnak a költeményről.

kötetéhez irjon ajánló sorokat. A később megjelent műveiben ilyent nem találunk. Bár a *Grönland históriája* csak 1811-ben, tehát Csokonai halála után hat évvel került ki a sajtó alól, de kézirata már 1809-ben készen volt, a mit *A Fordítónak Előbeszédéből* tudunk. Dobosy tehát bizonyosan még Csokonai életében határozta el magát a fordításokra, a mit szinte életcéljának tűzött ki. Maga mondja (*Grönl. hist.* VI. l.), hogy »az Utazók írásai a' pallérozott Nemzeteknél nagy bőséggel és kedvességben vagynak . . . Magyarra fordítva pedig, mind ez ideig is, ezek között a' valódi haszonnal gyönyörködtető könyvek között, mind-össze sinsz egy-két darabnál több. Nemzeti Literatúránknak ezt a' nagy híjjánosságát igyekezem én, a' mennyire gyenge erőm 's tsekély tehetségem engedi, valami részből pótolni. Ha szíves igyekezetem kedvet találna, semmit sem óhajtanék inkább, mint ezt: hogy ezután a' legjobb, és leghasznosabb Utazásoknak nyelvünkre leendő fordításával szolgálhatnék a' magyarul Olvasóknak.«

Maga a költemény talán óvatosságra kellene, hogy indítson, de vannak Csokonainak ennél gyengébb, rá alig emlékeztető versei is; különben sem hihető, hogy Dobosy, a ki ismerte Csokonait, csak alig néhány évvel halála után így visszaéljen nevével. Ez ellen szól komolysága és tudása, a mi meglátszik egész írói munkásságán. Azt hiszem tehát, nem kell kételkednünk abban, hogy e költemény valóban Csokonaié.

VIDA IMRE.

SÁROSY GYULA KIADATLAN ÍRÁSAI.

(Első közlemény.)

1916 április 12-én volt száz éve annak, hogy Sárosy Gyula, az *Arany Trombita* egykor ünnepelt és sokat szenvedett költője, az aradmegyei Borsosbeszen született. Születésének e századik évfordulója a világháború lárámája közepett észrevétlenül múlt el: a ki valamikor lelkesülten szólaltatta meg harci riadóját, a kinek buzdító szózata harczra hívóan járta be az országot, annak emlékét megünnepelni ma nem ért rá a nemzet. A fővárosi lapok még csak tudomást sem vettek az évfordulóról, s tudtommal az egész országban egyedül az Aradi Kölcsey Egyesület ünnepelte meg e napot.

A magyar irodalomtörténet nem hagyhatja megemlékezés nélkül ez évfordulót, s e megemlékezést óhajtanám szolgáltni azzal, midőn e folyóiratban a költőnek eddig nyilvánosságra nem jutott néhány írását az olvasóközönségnek átadom. A közlendő naplótöredékek és levelek eredeti kéziratait az Aradi Kölcsey Egyesület »Szabadságharcsi Ereklyemúzeuma« őrzí, a hová azok Sárosy Gyula leányának, özv. Viczmándy Gyuláné málczai földbirtokosnő adományaként kerültek.

Ezen irodalmi hagyatéknak egyes darabjait Náményi Lajos közölte részint a *Sárosy Albumban*, részint a *Vasárnapi Ujság* 1905. évi folyam 11. számában, ez utóbbiakat kivonatossan, sok kihagyással;

ezért megokoltam találtam az ott közlött naplótöredéket a jelen közleményben újra közreadni.

A közlemény egyes darabjaihoz felvilágosító jegyzeteket fűztem, melyek közül az aradi vonatkozásúaknak legtöbbét dr. Fábíán Lajos curiai bíró, törvényszéki elnök úrtól, Fábíán Gábornak, a kiváló műfordítónak fiától, kaptam.

Közlésemben előrebocsátom Sárosy naplójegyzeteit, a *Gyula Naplóját* és a *Naplótöredéket*, azután adom Sárosy leveleit, majd a hozzá intézett leveleket.

Gyula Naplója.

Arad, aug. 1. napján 1842.

Eddigelé naplót, azon néhány levelet kivéve, mellyeket Palinához naplóalakban Arnoldina halála óta intéztem, soha sem vezeték. Ma eltökéltem magamat naplót vinni, ha csak futólag és pongyolán is. Az embernek olykor igen jó egyes gondolatai támadnak, mellyeket nagyobb művek kidolgozásakor czélszerűleg használhatna; de ha azok azonnal le nem iratnak, elpattannak mint a szikra, mellynek elébe taplót nem tartottunk. Régen feltettem volt, ezt tenni, magamban. Szemere Bertí utazásai elején igen alaposan szól a lélek naplója czélszerűségéről. Szándékom indító oka nem csak itt sarkallik; hanem főleg azon égető szükségben, mellyet jelen lélek állapotom oly érezhetővé tesz. Tudja isten, miként van az, hogy én az emberek társaságát nem igen szeretem, holott vannak pillanatim, mellyekben nem csak az emberiségért, vagy édes hazámért, hanem még egyes emberekért is kész volnék magamat feláldozni. Ez a magánykedvelés talán véralkat szüleménye, vagy talán azon csalatásoké, miket e rövid pályámon, oly gazdagon tapasztaltam. Mióta eszembe jutott, Palina szép lelke után vágyódást érezni, azóta nőttön nő e magánykodásom.¹ De hát hogyan? Hiszen a teljes sziv ömledezni szeret, s annál boldogabbnak hiszi magát, minél többeknek őszintén kiömlöhet. Igen, én is érzem, hogy szivem telve van, és mindenkinek szeretnék titkaim felől beszélni: de még is van valami keblem fenekén, mi e' közlékenység ősztonének erősen ellentáll. Közlöm tehát mátol fogva e' néma lapokkal mindazt, mit a' napok során iránta érzendek. Egyébként is ugyan, de itt még őszintébb lehetek, saját magam előtt. E' soraim úgy sincsenek tiltott szemek olvasására számítva. Legyenek e lapok őszinte bevállásai mindazon érzelmek és gondolatoknak, mellyek benső világomban támadnak. Legyen e' napló, hú daguerreotypje phantasiámnak, és mind annak, mi velem és körültem naponta történik. — Egykor talán lesz gyermekem, ki, mivel apja korán elhaland, szeretendene tudni apjáról. E' jegyzeteimből ő engem tókéletesen megösmereud. Mit nem adnék én, ha másfél éves koromban elvesztett atyámat ha csak naplójából is ösmerehetném. Ő a' gyulavári temetőben nyugszik; hol én maradványaiból főtől való fájánál egyebet nem láthaték. Mit nem adnék érte, ha eltűnt korom napjai felől hason jegyzeteket bírnék; és

¹ Lásd Palinához 1842. ápr. 20-án írt levelét, *Sárosy Album* 153 l.

a' boldogságról, melyet Arnoldinával három év alatt élveztem.¹ Azonban némileg nyugasztal az, hogy verseim jobbára saját lélekállapotom igaz tájképei, s ezekben a' múlt visszamosolyog emlékezetemre. Eddig az emlékezet hűsége könnyen kipótolhatta naplómát; ezentúl mind inkább gyengülend az, s újabb benyomások a' régiebbeket letörlendik.

Aug. 2-dikán. 1842.

Reggel korán hozzám jöven dr. Landshut² s jelentvén azt, hogy Kövér Vincze, Temes megye egyik lelkesebb fiatala epelázban szenved, az ágyból felugrám, 's felöltözvén Englsbrunba (Angyalkútra) kirándulánk. Kövér Vincze igen kedves, nyájas gyerek. Mintegy 24 éves. Szép jószága, összesen hat vagy hét testvérei. Olvasással gyakran foglalkozik, 's azért a' magyar irodalomban nem látszik járatlannak. Vukovics Száva, a' temesi jeles szónok, kit a' jövő országgyűlésre szándék követül felküldeni, barátja. — Noscitur ex sociis, qui non cognoscitur ex se. Nekem helyes előérzelmeim vannak. Reggel, midőn az ágyból felugrám, olly előérzettel tevém azt, hogy egy kedves viszonynak indúlok elébe. Érzelmem nem is csalt, mint soha. Vinczével bizalmas lábra léptünk. Küldék neki könyveket a' helybeli olvasó társaság könyvtárából, mellynek ő mától fogva részvényese. Holnap reggel öt órakor megint nála leszek. Bizonyos Tury Samuval is megismertetett, ennek egy igen csinos levele által, melly szomorú kedélyemmel teljesen összehangzott. — Visszajövet útközben dr. barátom kérdé: láttam-e a' Vinczéhez jött szép szőke lányt gyászruhában? megjegyezvén, hogy azt nem lenne roszt elvennem, mivelhogy sok pénze van. Furcsa beszéd! Nekem nem pénz, hanem szív, és szellem kell — ezt pedig már Palinában feltalálnak vélem. Palinát csak így ab invisis sem adnám valamennyi aradtáji lányért; nem Világosnak bérczeért, még akkor sem, ha szőlő helyett minden fürt egy-egy körmöczi aranyat teremne is. Pézzel sok jót tehetni, az igaz, 's ennyiben nem megvetendő. Örök életemben szegény valék, nincs is reményem gazdag lehetni, mert akkor a' tollat nem kell vala, legalább a' magyar írói tollat ismernem: de boldogságomat pénz miatt nem kockáztatom. Haza térvén lord Byron életrajzát olvastam Horváth Lázártól. Az életrajzok igen kedves olvasmányaim. Ez úttal is nagy gyönyörömrre vált egy olly jeles férfiú életét elejétől végig kísérhetnem, ki Schakespeare után, nézetem szerint legalább, a' világ első költője; mint parlament embere rövid pályájú, mint szabadság hőse Hellasra nézve második Lafayette volt. Missolunghi tanúsága lesz e' nagy léleknek, 's a' mausoleum, mellyben ott az elhunyt szabadsághős szíve záratva van, legkiáltóbb czáfjele mindazon rágalmaknak, mellyek szerint Byron embergyűlölettel vádoltatott. Soha természetre nézve hasonlóbb embert hozzám Byronnál nem találtam. Távol legyen tőlem minden nevetséges pöffesz-

¹ Hilvéty Arnoldina, a költő első neje, a kivel 1839. jan. 1-én, mint Sárosmegye aljegyzője lépett házasságra. Arnoldina 1842. márc. 2-án halt meg Aradon.

² Dr. Landshut, magyarosított nevén Aradi István, orvos.

kedés. Ő szenvedélyes volt mindenben, mint én. A' társaságokat nem szerette, mint én. Legjobban mulatta magát egy hölgygyel, mint én. Hiú, dicsvágyó, 's érzékeny is volt, mint én. Különbözünk abban, hogy én mindig csak egyet szerettem; ő ledér volt. Felesége őt oda hagyá; engem a' halál fosztott meg Arnoldinától. Sánta volt: nekem semmi külső hibám nincs. Szóval ő lord Byron, 's világünnepelte lángész; én Sárosy Gyula, 's köznapi philister vagyok.

Délután Lenau Miklós verseinek első kötetéből olvasgaték. A' jó Lenauban egy különösen tetsző verset sem találtam. Nem irigylem, hogy mint magyar, németül írt. Nyelve meglehető; rímei sem roszak: de neki mint költőnek bizonyos érzelemszíne nincs; majd meglássuk mit mondanak egyéb munkái. A' vasfördőben Palinám távollétére gondolván, egy kis rosz verset gondoltam. Itt van:

Hijába sóhajtok feléd,
Köztünk Palina nagy a' tér,
A' sóhaj elhal, és a' kéz
Hijába nyúlik, el nem ér.

Mikor leszünk olyan közel,
Hogy lángom érje kebeled?
Olly szűk mikor lesz a' világ,
Hogy átöllehetem veled?¹

Aug. 3-dikán.

Öt órakor korán talpon valék, hogy Vinczének adott szavamhoz képest, Angyalkútra mehessek: de Landshut, mint ígérte, érettem nem jött el. Nem jól esett, hogy más' szöszegése miatt saját adott szavamat kelle megszegnem. Ne ígérjen az ember semmit, vagy ha ígér, ura is legyen szavának. Ex parvis saepe concludimus ad magna. Ki egy tűt képes ellopni, nem messze áll az akasztófától. Máskor óvakodni fogok ollyasmit ígérni, minek teljesítése még egy másvalakinek szótartását föl-
tételi. Aurora musis amica. Ismét egy rosz verset írek. Következőt:

Földi menny.

Fehér az ég mint arcaid hava
De foltja kék, ha rá szemed tekint;
Felhő gyűrűzik rajta két felől
Álomhadjad sötétekint.
Holdnak hideg sugára önti el
Az ég szelid arczúlatát;
Hideg szerelmed' fénye képeden
Halvány özönnel árad át.

Csak egy hijányzik, mondanád leány,
A' tiszta mennynek, 's itt az ok
Miért hogy ő szebb, mert: szeplője
Aranszeplői csillagok. [nincs. —
Ó lány, az éghez illy hasonlatos,
Te tán az isten tükre vagy?
Elbámulá magát az ég beléd,
'S az óta földi képe vagy?²

A' vers elég döcögősen gördül. Ez előtt nem voltak verseim olyan pongyolák, mint bizonyos idő óta lenni kezdenek. Nem tesz semmit. Csakhogy kifejezhettem a' mit éreztem.

Csaknem az egész délelőtten Eördögh Dániellel³ töltém, ki most jövőn haza Mehádia mellől a' Herkulesfürdőnyből, aprólékos viszontag-

¹ A költemény megjelent Sárosy Gyula összes művei. Bpest. Aigner Lajos kiadása, II: 47 l.

² Megjelent u. o. 50. l. *Fehér az ég* czímmel; szövege sokban elüt a naplótörredéknek itt közölt eredeti szövegétől.

³ Az Eperjesen megalakult magyar társaság egyik tagja.

ságait elbeszélte. Édesek a' barátság csevegései. Ő jó gyerek. A' fűvészetet, bogarászatot, és művészetet, szóval: a' természetet kedveli. Belőle hasznos tagja válhatott volna a' hazának, ha annyira hypochondriacus nem lett volna egész életében. Van is ugyan egy kis nem könnyen gyógyítható ártatlan baja, mit ez előtt 3 vagy négy évvel Eperjesen, egy fürdés alkalmávali szerencsétlen ütésből származtat: de hiszen ki van minden baj nélkül, 's azért még sem képzeljük magunkat örökös szerencsétlenségnek.

Dankó ez utóbbi években igen műveli emlékező tehetségét: de a teremtőt annyival inkább hanyagolja. Ez nem jó jel. Igaz ugyan, hogy csak annyit tudunk, mennyit emlékezetünkben megtartottunk: azonban az emlékező aljasabb tehetség az alkotó erőnél, 's kinél mindkettő oly szép mértékben van mint Dankónál, vagy mind a' kettőt egyaránt, vagy inkább az utóbbit kellene szorgalmasabban edzeni, gyakorolni. Ő fogékony minden szépre, jóra és nemesre: de benne semmi szilárd elhatározottság nincsen. Minden akarna és tudna lenni; csak az a' baj, hogy ideje mindenre nem telik, s azért inkább semmit nem tesz. Szavát soha nem tartja. Életbölcészete semmi. Arcadiába való. Nevelői pályáján egyetlen: csakhogy a cselédek előtt semmi tekintélyt magának szerezni nem képes. Ez őt sok kedvetlenségbe hozza; 's oka most is főleg dr. Landshut háza odahagyásának. Eperjesre kíván visszatérni, hol Szeghy Istvánnál a' hely őt készen várja: de ő nem akarja hinni, hogy Eperjesen többé a' mi academicus szellemünk nem uralkodik. Kihalt az velünk egészen, és a' magyar társaság többnyire silány tagokban bővölködik. Most örömmel vettem a' hírt, hogy Vandrak prof. lett oskolaigazgatóvá.¹ Így talán még remélhető, hogy az ifjúság közé a' hajdani szellem visszatérend. Délután vele fürdeni mentem az úszóiskolába; irigylé úszásbeli ügyességemet. Innen meglátogattuk Nagy Ezechielt, ki hadnagy fővel a' várban lakik. Tudományos, jó érzelmű, becsületes egy katonaember. Ha minden katonatiszt hasonló vonzalommal volna a' magyar nemzetiséghez, — ez ránk aradiakra, vagy jobban: hölgyeinkre nézve kiszámíthatlan hasznot hajtana. A katona világot lát; és ha ostoba is, mégis többet beszélhet a' mindig itthon vesztglő polgári ifjúságnál. Azért az ő társalkodása hölgyeink előtt kedves; tulnyomósággal bíró a' polgári fiatalságén; de mivel idegen nyelven folytattatik, fölöttébb káros is. Örvendetes, hogy a' most itt fekvő Mihály úr — Don Miguel eredében több magyarúl tudó, és magyarérezelmű tiszt találtatik, kik közt említést érdemel: Szász kapitány és báró Pászthory. Massak úr, ez ezred hangászkarimestere jeles egy hangszerző, kivált a magyar népdaloknak indulókba szerkesztése körül. Ő volt, ki a Rózsavölgyi által szerzett körmagyart Pesten először eljátszotta. Szándékom egy panszlavok elleni országos nemzeti dalt írni, minő Becker Rajna dala: Sie sollen ihn nicht haben stb.; 's Massak urat fölkérni, hogy azt hangára tenné, melly Liszt' Rákóczyjából lenne merítendő. Nagynál némi emberi létünket tárgyazo transcendentalis esz-

¹ Vandrak András tanár, az eperjesi magyar társaságnak egyik alapítója 1827-ben.

mékkal mulatozánk. Eördögh már visszatért a credóhoz. Hijába! ennek benyomása örök; a metaphysicáé pedig időleges. Sok volna mindazon csekélysegeket leírni, miket az ember napjában össze vissza fecseg, vagy mik az ember gyarló agyában, a jelen körülményei által előkényszerítve, támadoznak és enyésznek. Tehát ilyenekre csak akkor ereszkedem ki, midőn a kis szikrából nagy lángot várhatni, vagy különös érdekekkel bírandnak valakinek jellemzésére. — Most megyek estelizni 's aztán egész 12. óráig Palinával, és jövőmmel társalkodom. —

Aug. 4-kén 1842.

Korán reggel a' vasfördőben megfördtem, 's ez alatt a' »Kliegl-könyv« második kötetét elolvasám. Pulszky cikkén, és Vidor Emilnek egy pár rövid, de kedves egyszerű versein kívül benne semmi élvezni valót nem találtam. Haragszom a' sok üres rimcsengésre. Nekem a' versben, ha nem új gondolat, legalább új szöveg és új fordulat, vagy valami különösen jellemző magas érzelm festés kell. Nincs a' mindennapi ismétlésekkel teljes rosz versnél erősebb hánytató. Természetes, mert a' lélek, mellynek gyomrában tömérdek jó összegyűjtetett, az a' közzé vegyülő rosszaktól fölemelyedik. Minél több szépet olvas az ember, annál nehezebb magának valami különös szépet és jót alkotnia. De költőcskéink ezt nem láttatnak érezni. Egyik azért olvas, hogy lopkodjon, 's idegen tollal takarja saját ürességét; a' másik nem olvas, 's ezért mindent, mi előtte már ezer alakban ezerszer ismételtetett, saját új eszméjének vél; a' harmadik olvas is, nem lop is, de pongyoláskodik, vagy nem eléggé törekszik szerencsésebb eszméit kikerekíteni, minthogy talán a' formával vagy a' nyelvvel nem bír — 's így sületlenségeket közöl. Ifjabb költőink közt leginyemrevalóbb, 's hihetőleg legszerencsésebb pályájú Vachott Sándor. Az ő költeményei egyszerűek, meglepők, néha mélyek, és kebelsajátságot magukon viselőik, 's épen e' miatt kedvesek. Ő szigorú bírása magának, 's ez minden íróban legfőbb kellék, ha nagyságra akar törekedni. Megválasztani tudni a' helyzeteket 's lélekállapotokat, mellyeket eleven színekkel tükrözünk, izlés dolga; de ezen felül igazságos részrehajlatlanság is kell ahhoz, hogy pályánk oly tiszta legyen mint V. Sándoré. Erdélyi sok gyenge dalt közölt már, Garay még többet, Kunoss és Tóth Lőrincz pedig legtöbbet. A' legifjabb költők között eddig Vidor Emil az, ki költői igazságosságában egyenesen V. Sándor mellé emelkedett. V. Emil minden versének vagy eszméje, vagy kivitele, vagy mind a kettő igen érdekes. — Délig Rózsa Ferdinánddal társalkodtam.¹ Délután hivatalos dolgaim foglalnak el. Holnap ülésünk van, és fontos tárgyaink. Azért, meglehet, naplóm megszakad: de holnapután folytatása következendik. Addig is Palinám isten veled! Minden betűm a' te szerelmed napjának befolyása alatt születik. Olyan vagy te nekem mint a' tavasz, melly még a' síron is virágokat terem. —

¹ Rózsa Ferdinánd soborsíni nagybirtokos.

Aug. 5-dikén 1842.

Hat órától délutáni háromig a' hivatalban valék és szünet nélkül dolgoztam. Nem tudok kikopni a' helyettes bíróságból. Ez előtt T. rest-sége és számársága, most Sz. szabadságon léte miatt viselem a' terhet.¹ Az utasítás azt parancsolja: hogy az előadók közt a' munka egyiránt osztassék el: de biz' ez nem igen, sőt soha meg nem tartatik. Jó magam gyakran 10 annyit adok elő mint T. uram. Az öreg urak szeretnek egymásnak kedvezni. Az elnök nagyon humanus ember. — Ma nagyon megboszankodtam T. uramra, mivel Szentiványit,¹⁰ egy jeles fiatal embert, ki magát a' feltörvényszéknek e' törvényszéknéli váltójegyzővé leendő kineveztetés végett ajánlatni kérte, csupán azért, mivel nála magát ajánlani elmulasztá, visszavetni törekedett: de szerencsére jókor ott termett az ő mindenkori ostora, 's talán egy kissé kiméletlenül is kikelt fiatal barátja mellett. Volt dolga a' parókának; és ha isten éltet, még lesz elég, valahányszor igazságtalanságot tapasztalandok. Hazajövén T. uramra következő kis epigrammot írtam boszúságomban:

Ál hajad, ál arczod, szíved ál, és tetteid álak:
 Illy tömeg álság közt csak füled az, mi nem ál!

Aug. 6-dikán 1842.

Tegnap délután a' helybeli rabbi: Chorin Áron látogatott meg, de itthon nem talált, mert hogy az úszást el ne feledjem, fürödni valék. A' tisztos öreggel, ki dr. Landshut István barátomnak nagyatyja, gyakran kellemes órákat töltök. Csörghő barátom is ismeri őt, minapi leveleiben igen szépen emlékezett róla, mint az emberiség legszentebb ügye, a' nevelés' előmozdítójáról. A' tisztos rabbi jó erőben van, hófehér szakállának mindenik szála egy-egy kiállott vihar tanúja: de ő még sokáig élend, és éljen is, mert hasonló jellemekre szükségünk van. A' boroszlói izraelita községben, az újabb időkben, meghasonlás támadt, mellyről megjegyzendő, hogy bár tulajdonképen helybeliség színezését viseli magán, mind az által általános jelentékenységű. Az forog kérdésben: lehet-e előhaladni a' zsidó vallásban; vagy a' legszigorúbb pangás parancsoltatik-e? Igényelheti-e azon szép számmal levő zsidóság, mellynek a' talmudi tételek értéke és érvénye felől egészen más nézetei vannak, mint a' korábbi századokéi valának, igényelheti-e a' zsidó-nevezetet, avvagy hitetlennek tekintendő? Túr-e a' zsidó istentan (theologia) tudományos taglalást és szabad vizsgálatot; vagy a' minden műveltséggel szembe szálló bevett alapelveket érinteni, avvagy csak vizsgálgatni sem szabad-e? És hogy a' férfiú, ki magának a' zsidó istenészetben szabadabb tudományos meggyőződést szerzett, ezt követi, 's ennek elismerést szerezni törekszik, viselhet-e valamely zsidó községben rabbi-ságot, vagy attól eltiltandó-e? A' boroszlói zsidó község főnökeinek collegiuma (névszerint:

¹ T. = Tarnay; a reá vonatkozó epigramma Sárosy összes művei II: 201. l. olvasható *Egy alkotó oktondira* cz. alatt. Sz. = Szergel János.

¹⁰ Ügyvéd, majd 1861-ben Aradváros törvényszéki tanácsnoka.

Fränkel Jónás k. tanácsos, Lillitch, Prinz Józs. s. t. b.) nem adott alkalmat ezen kérdésekre, melyeknek megfelelése az egész zsidóság és zsidó vallás egyetemes kifejlődési menete fölött eldöntőleg határozand, hanem az ottani rabbi letétel ügyében nyilvánított értesítésében, e' kérdéseknek csak törvényes, helybeli oldalához ragaszkodott. Ellenben Tiktin rabbi ezen kérdéseket: »Darstellung« című röpiratában a' legélesebbekké hangolá, 's az előhaladás, vagy bármi csekély részbeni változtatás helytelenségéről nem csak maga elhatározólag nyilatkozott, hanem erre másoknak is alkalmat nyújtott annyira, hogy Eiger kerekén kimondaná: miként mind azok, kik némely bibliai parancsok magyarázásában a' Talmudtól eltérnek, mint az izraeliták' társaságától elpártolt hitetlenek, megvetendők 's hiteles tanuk gyanánt nem használhatók, s. t. b. Minő hatással bírnának az illetén durva állítások, ha czáfolatlanul maradnának, nem szükség mélyebben fejtegetni. Dr. Geiger rabbi a' »Darlegung«-ra, mennyiben az őt érdeklé, most czáfolatot ír, de ez nem elég, mert a' kérdéses kárhuzatos elvek' elhárítására minden művelt zsidó theolog, ki izrael javát komolyan akarja, 's e' szerint a' nálam volt Chorin rabbi is, egyiránt jogosítva van. A' tárgy a' lelki ügyek kormányzéke előtt szőnyegen van, melynek e' kérdés fölötti határozata a' zsidó vallás egész jövődjére nézve leírhatatlan fontosságú. Némethonban jelenleg különben is a' zsidó cultus ügyével foglalkodnak, 's olly bizonyossággal kimondott nyilatkozatok, millyenek a' »Darstellung«-ban foglaltatnak, ha azok épen oly határozottsággal, 's férfiaktól, kik e' czivódásban közvetlenül nem érdekeltek, vissza nem igazítottak, könnyen érvényességet vivandanak ki magoknak a' fensőbb hatóságok előtt, 's még nagyobb kárt okozandnak, mint millyet az előbbi rendszabályok szülnének. Poroszország, mint Némethon leghatalmasabb országa, számos zsidó községével, ezen úton, melyet a' zsidó ügy tárgyalásában követ, csaknem parancsoló befolyással bír az egyetemes kifejlésre, s' így némileg azon határozattól függ a' zsidóság jövődje, mely e' részben a' porosz kormány által most hozatni fog. Fel van hát szólítva a' tisztes Chorin rabbi a' »Darlegung«-nak és Eiger makacs állításai megczáfolására, még pedig olly bizalommal, hogy a' boroszlói collegium az ügy győzelmét egyedül Chorin felvilágosodottságától várja, és ez ügy jövődjét egyenesen az ő hatalmas kezeibe teszi le. (jul. 11. 1842.). Azért sajnálom, hogy vele ez ügyben nem értekezhettem.

Aug. 7-dikén 1842.

A' vasfördőben voltam, mely bizonyos Staphelné tulajdona. Egy furcsa kép nézésében gyönyörködém. A' halász egy a' habokból félig kilátszó szép leányt fogott hálójába, 's ezt kiáltja: Hej hej no be elfáradtam, míg e' halat bekaphattam! A' partról egy paraszt legény, egy capucinus barát, és megettök egy koldús bámulják a halat, és minde-nike saját érzelmét ekképen fejezi ki. A' legény: Adja ked el e' hal felét, megveszem én az elejét! — A' barát: Ha illy halat szabad ennünk, könnyű voln' a' húst felednünk! A' koldús: Vigyázzatok, illyen halak

miatt vagyok én sánta 's vak! Délután előterjesztményeket készíték. Joanovics nem győzött eleget beszélni váltómagánfenyítő-jogi kérdésének a' közönség előtti visszatetszése felől. Én biztattam. A' nyilvánosság csiklandós pálya. — Este Nagy Ezechiellel mulatoztam; 's Silberleutneréknél bohóskodánk. Istenem, csak már mehetnék Palinához.

Aug. 8-dikán 1842.

Az olvasóegyesületben olvastam. Különösen tetszett a' »Regélőben« Adorjának »Patvaristák« című vigregényből mutatványa. A' helyzetfestés igen hű, igen talált. Ha az egészben illy humor uralkodik, az olvasó közönség úgy szeretendi azt regényűl, mint bohózatúl szereti a Peleskei nótáriust. Adorjánban szép költői talentum rejlik. Ősmerem őt Pestről. Egy pongyola kinézésű, nyulánk, halvány, barna fiú, mintegy 24 éves. Versei gyerekek, de többnyire jók. — Most Miczkievicz Ádám »Herr Thaddeus«-át hoztam ki olvasásúl. Ezt a' dicső Iengyel költőt a' magyarok igen kevéssé ismerik. Alig találsz íróink közt négyet, ki műveit, például: Wallenrod Konrádot, habár német fordításban is olvasta; az eredetét pedig, kivülem, aligha olvasta valaki. — Én már egy éve, hogy e' kaptára, egy »Népkirály« című regényt tervezetek. A' terv nagyobbserű, hogy sem rövid idő alatt kivihető volna: de nem halok meg, mielőtt ki viszem. Már úgy is régóta hallgatok. Illik a' nyugalom után valami becsületes művel lépnem fel; különben azt gondolnák, hogy én a' »Világtalan dalnok«-ban¹ culmináltam. Pedig azt hinni magamról nem akarom. Kliegelt több felől segítik. Ez igen örvendetes. Itt is, mint hallom egy ifjabból álló társaság számára színművet akar előadni. A' terv igen szép; kivitele Aradon igen nehéz; de buzgóknak sikerülhet. Majd meglássuk. Gyanús dolog, hogy e' tüneményről Széchenyi sehol de csak egy szóval sem emlékezik. Talán azt kémléli: tud-e a' nemzet valamit ő nélkül? — Ez Széchenyitől kitelik, mert ő a' nemzet sorsát schack gyanánt intézi; és hiú ember. —

Aug. 21-dikén 1842.

Folyó hó nyolczadikától naplónak meg kellett szakadnia, mert sok hivatalos dolgaim valának. Különösen egy nagy áruszerzési pört ítéltem el, mellyen három nap és három éjjel izzadtam. Nincs egy-egy nehezebb pálya az igazságos bírónál; kivált ha még az ember szerelmes is. Az én lelkeket még az ülésekben is Palina foglalkoztatja. Természetes, hogy a phantasia inkább legel kedves dolgokon, mint olly száraz tárgyak körül, mint a' törvénykezésiek, mellyek neki semmi élelményt és tápot nem nyujtanak. Palinára, ha ollyan ő, millyennek magamban, elfogulatlanul gyarlóságai iránt, mellyek bizonyosan neki is olly sajátjai, mint minden egyéb halandónak, képzelem, gondolni is csupa boldogság. Atyja iránt még eddig semmi előrokonszenvem nincs: de igen Palina testvére Mathilda iránt, kit én Palinánál sokkal szebbnek, vido-

¹ Megjelent Sárosy összes művei I: 206. l.

rabbnak, de nem olly érettnek 's értelmesnek, képzelek. Az öreg úr könnyebben fogná venni búcsuját e' mulandóságtól, ha reversalisadásra hajló volnék. Ezt nem tettem, és nem fognám tenni senkiért, még pedig koránsem azon okból, mintha olly nagy protestans volnék, hanem azért, mert ki ezt a' mostani politikai körülmények közt tenni nem átalja, annak a' bagariánál durvább arczbőre van. Főleg maguk a' katolikusok azok, kik a' reversalis adásra kész protestáns férfiút megvetik. Tehát én föltettem magamban, hogy azon esetre, ha Palina keze váltságául reversalis kívántatnék, viszonyomat vele a' jövő országgyűlésig felfüggesztem, midőn a' vegyes házasságok tárgya, mint feszülten várjuk, a' közvélemény kielégítésére a' papság ellenében bizonyosan eldöntetik. De e' várakozás szükségét a' lelkes Palina értelmes józansága, mellynek alapját itt igaz szerelmében kereshetni, jó eleve feleslegessé tette. Édes jó Palinám, ezért 1000 csók égetendi ajkidat, de csak majd akkoron, ha már egymáséi leszünk. Egyébiránt, ha a' nevelési rendszer a' katolikusoknál a' jövő országgyűlésen megjavíttatnék, mi hihető, én kész vagyok, nehogy páriákat neveljek, születendő magzataimat katolika hitben és iskolákban neveltetni, ellenkező esetben azonban ezt tennem azon ösztön tilt, melly minden vagyontalan de becsületes atyában meg vagyon, ki gyermekének egyebet nevelésnél nem adhat örökségül. Ezt Palina is, hiszem általlátandja, 's akaratommal nem fog ellenkezni. —

Ma Szathmári Pap Károly látogatott meg Erdélyből, kinek »Erdély képekben« című könyvét épen a' mai Regélőben nem a' legkedvezőbben bírálják. A' férfiú mintegy 28—30 éves lehet; barna, magos, kedves: de magyarul nem igen jól beszél. Mehadián volt most; ott bogarászott. Bejárta már Olasz- és Franciaországot is. Litographirozni is tud. Most Erdélyország jelesebb szónokainak képcsarnokát készit é. Paget-et (kit Padset-nek mondanak ki) jól ösmeri. Mondá róla: hogy igen jól ért, de még rosszúl beszél magyarul, azonban nagyon tanul. Most Angliából 100,000 forintot örökölt; azon Erdélyben a' felesége jószágát kiváltotta, 's Erdélyben szándékozik örökre letelepedni. Vele a' testvérhon fölöttébb sokat nyer. Felesége Wesselényi leány, neje a' dicsőült Bánfy Lászlónak, kitől, mivel talán érzékileg ki nem elégítheté, még életében elvált és Pagethez ment. Egy leánya van Bánfytól, 's azt magáé gyanánt szereti, 's neveltetése körül mindent elkövet. Brassayval taníttatja. Délután vele a' kedves városligetbe ígérkeztem. Nem igen vagyok kedvemben. Elöttem a' nagy út Palinához. Ó engem igen vár — 's én késkedem. Ó elnök — ó hivatal! —

Aug. 23-dikán 1842.

Még mindig Aradon. Palinának megígértem, hogy Lajos napjára már Ujhelyben leszek. Lajos napja holnapután — 's én még lovakkal sem vagyok ellátva. Rózsa Ferdinánd ajánlkozott ez útat velem saját 4 lovain, de magam hintáján megtenni. Én köszönettel fogadtam a' baráti ajánlatot, ámbár előre sejttem, hogy az ígélet teljesedését részéről bizonyos körülmények gátolandják. Lovakat csakugyan nem vett 's az utolsó napokban nyilvánítván, most már fogadott lovak után kell látni,

különbön Palinát, kiért a' világ minden lovait felfogadnám, szeptember első napján sem láthatandom. Ma reggel egy fűzfapoéta vert fel álmomból, neve Madus Károly.¹ Nevem napja közeledvén, és meghallván arámérti utazási szándékomat, két nappal előbb sietett tisztelkedni. Boszankodtam. Ő felolvasá versét, melly ugyancsak tele van zsírral és arannyal. Ő művészet mikor némulandnak már el hasonló csordásaid. Kért volna tőlem egy pár huszast, ha célja csakugyan ez volt, hiszen én szívesen adtam volna: csak ne versek útján. Illyenkor mindig lealacsonyítva látom magamat. S ha már engemet kímélni csakugyan nem akart: legalább imádott Palinámat ne keverte volna aljas magasztalású zengzetébe, kit még eddig magam sem ösmerek, nem hogy ő csak távolról is ismerhetné. — Szathmárynak a körtánczot betanítám; ő elviendi ezt Erdélybe, 's nekem nagy lesz örömem, ha a' nemzetiség terjesztésének legalább egy igen csekély részben, eszköze lehettem. Ma estve még indul Temesvárra, 's mi talán egymást többé alig látandjuk. Az élet egy rövid találkozás, 's a' búcsuzás előképe az örök halálnak. — Chorin rabbi nálam vala: mutatta a' hamburgi templomegyesület igazgatóságának levelét mellyben neki, a' boroszlói zsidóügyben nyilvánított röpiratáért, meleg köszönet szavaztatik. — Ormos Róának emléklapjára következő sorokat jegyeztem:

Könyvedbűt ő lány egy emléklapot
Pirulva bár, de adtál nekem is.
Hölgy, a' te könyved sűrű temető:
Itt egy barátné nyugszik, ott barát,
Majd egy fiú, ki érted hervadott,
Egy másik ott, kiért te szenvedtél.
Majd ösmerős, ki szépet mond vala,
Vagy ismeretlen, a' ki szeretett
De nem meré föltárni kebelét.

És így tovább. Temetve nyugszanak
Különbön élő, jó halottaid. —
Még is, leginkább illem én ide.
Mert én virágzó, pusztá sír vagyok.
Keblemben egy halottat viselek,
'S az ő szeméből termem a' virágot
Mellyből magamnak koszorút fonok.
Méltán adád hát nekem e' lapot —
'S én nem pirulva, kérelek tégedet
Szép hölgy! temess, temess el engem is!²

¹ Sárosy tévesen írta a fűzfapoéta nevét; ez író neve Köleséri Madas Ferencz (l. Szinyei M. J. VIII: 240 l.) Mint debreczeni diák ez időben Aradon nevelő volt Fábrián Gábor házában; személyes barátja volt neki Petőfi, a ki a negyvenes évek elején őt Aradon, a Fábrián-házban felkereste, s ez alkalommal ismerkedett meg Petőfivel a Fábrián-család.

² Ez a költemény megjelent Sárosy összes műveinek II. 184. l. *Szombathelyi Szidóniának* cz. alatt; a két szöveg sokban eltér egymástól.

Közli: KARA GYÖZŐ.